publicacións dixitais

CONSELLO DA CULTURA

GALEGA

Homenaxe a Raimundo García Domínguez, Borobó

Pontecesures, 28-8-2016

Homenaxe a Raimundo
García Domínguez,
Borobó

Edita

© CONSELLO DA CULTURA GALEGA, 2017
Pazo de Raxoi · 2º andar · Praza do Obradoiro
15705 · Santiago de Compostela
T 981 957 202 · F 981 957 205
correo@consellodacultura.gal
www.consellodacultura.gal

DOI: 10.17075.hrgdb.2017

© Das ilustracións: Siro López

Este libro recolle as intervencións no acto de homenaxe a Raimundo García Domínguez, *Borobó*, realizado en Pontecesures o 28-08-2016 e organizado pola Asociación de Xornalistas de Santiago de Compostela. Nesta homenaxe participaron Benxamín Vázquez González, Gonzalo Rodríguez Mourullo, Siro López, Xulia Campo e Raimundo García Paz, e foi coordinada por Luís Menéndez Villalva, presidente da Asociación de Xornalistas de Santiago de Compostela.

Homenaxe a Raimundo García Domínguez, *Borobó*

Pontecesures, 28-8-2016

CONSELLO
DA CULTURA
GALEGA

publicacións dixitais

publicacions digitals

Índice

8	PRESENTACIÓN Luís Menéndez Villalva
15	INTERVENCIONES
17	O periodismo sentido desde o inicio: «Todo o que sabía de neno era polos periódicos» Benxamín Vázquez González
25	«La Noche contribuíu de maneira decisiva á recuperación da conciencia galega» Gonzalo Rodríguez Mourullo
33	«Pretendín axudar a xente nova como Borobó me axudou a min» Siro López
39	Lectura do artigo «O asalto ao coche de <i>El Pueblo Gallego</i>» por Xulia Campo
43	«Pontecesures tivo máis influencia na súa vida da que el albiscou» Raimundo García Paz
49	Intervención final e peche de Luís Menéndez
53	Anexo I Fotografías da homenaxe
59	Anexo II Ilustracións de Siro López
65	Anexo III <i>La Noche</i>

Presentación

Luís Menéndez Villalva

Moderador

Boas tardes. Benvidos todos a este acto da Asociación de Prensa de Santiago de Compostela, hoxe ben chamada Asociación de Xornalistas de Santiago de Compostela, con 70 anos ás costas, coincidindo cos 70 anos de *La Noche*.

Estamos aquí para homenaxear o fillo de don Víctor, fillo predilecto, pola súa vez, desta vila de Pontecesures e, sobre todo, para nós, un mestre. Mestre de xornalistas e un guieiro de luz, de galeguidade e de liberdade en tempos difíciles.

De Raimundo García Domínguez, coñecido por todos como Borobó (que foi unha das súas palabras despois de nacer nestas terras da Ulla), celebramos agora o centenario do seu nacemento neste 2016, e hoxe mesmo, 28 de agosto, o seu décimo terceiro cabodano.

Para a Asociación de Xornalistas de Santiago é unha honra estar hoxe con todos vostedes e lembrar o gran mestre, para nós inesquecible. No libro de actas da Asociación figura a súa sinatura nos anos 40, xa que el foi directivo xunto con outros ilustres e prezados xornalistas como foron Goñi, Manuel Suárez *Panurgo*, os irmáns Alvite e Xosé Landeira Yarago, aos que dalgún xeito tamén lembramos hoxe.

Nesta homenaxe que facemos na casa onde el viviu, na casa de Lozano, hai persoas que por unhas razóns ou outras non poden estar aquí, pero que nos comentaron que se senten identificadas con Borobó e coa súa familia, que está aquí en pleno, coa viúva, Carlota, en primeira fila.

Xosé Luís Méndez Ferrín, Arcadio López Casanova, xente da xeración de *La Noche*; o decano de Xornalismo, Xosé Ramón Pousa, e o compañeiro Xavier Lama, galardoado co premio Borobó 2009, que outorgou a Asociación... Están todos aquí, aínda que non de corpo presente.

Axiña presentarei os catro relatores que temos hoxe, nunha serie de actos que se prolongarán unha hora e media, máis ou menos. Temos tamén a honra de ter xente relevante, non só no panel, senón entre o público, e agradecemos moitísimo a presenza de Xosé Luís Franco Grande, que asiste a esta homenaxe

e que formou parte daquela xeración de *La Noche*, da que, sen dúbida, imos falar polo miúdo.

Con todo, antes da presentación dos que van intervir nesta mesa, estimamos de senlleiro interese escoitar e ver a imaxe de Borobó nunha entrevista que se lle fixo a finais do século pasado, onde el relata fragmentos propios da súa vida e o seu devalar...

<https://www.youtube.com/watch?v=D6iP5LfTmNM&index=1&list=PLF1208E446444D23F>

Fonte: culturagalega.org

Eu son de Pontecesures, onde nacín o 10 de xullo de 1916, vivín alí e alí estudei as primeiras letras e o bacharelato por libre na Escola Nacional. Eu desde rapaz tiven moita afección á lectura en xeral, pero sobre todo á de xornais. Era lector diario de catro xornais e esa foi a miña formación.

Despois entrei na universidade, onde estudei Letras, rematei a carreira na véspera da Guerra, e fun bolseiro da Universidade de Santander, onde me colleu a guerra. As primeiras colaboracións miñas foron nun xornal da guerra que tiñamos na

artillaría. Cada artillaría tiña un periódico mural e as unidades un pouco superiores, por exemplo, brigadas, tiñan periódicos impresos e nós tiñamos un periódico que se chamaba *Estímulo*.

Eu fun o último afiliado ao PSOE durante a guerra, de feito afílieime porque perdiamos; cando todo o mundo estaba en desbandada, eu quíxenme afiliar. Recordo que o secretario xeral do PSOE, que daquela estaba en Madrid, era Enrique de Francisco, que o soubo por Aguado e quixo firmar a miña ficha de ingreso.

La Noche naceu o primeiro de febreiro do 46. Éche histórico, eu creo, porque foi un periódico dos máis interesantes desde o punto de vista intelectual e literario. Era o antigo periódico que se chama *Compostelano* e cambiáronlle o nome e propúxose que colaborara nel toda a intelectualidade galega, que era case toda galeguista, grandes homes da Xeración Nós.

No primeiro número xa colaborei eu, que estaba en Madrid, e despois empecei a miña sección, que se chamaría «Anacos» e que primeiro se chamou de forma un pouco simbólica «Lacón con grelos».

El é (Borobó) o principal protagonista de hoxe. Agora, vou presentar brevemente todos e cada un dos relatores.

De esquerda a dereita, o primeiro é Benxamín Vázquez González, de nacemento no Carballiño pero compostelán de adopción desde hai xa moitos anos. Xornalista, compañeiro e amigo, el é, para nós, o verdadeiro promotor non só desta homenaxe senón tamén da anterior. Sempre nos dixo que na Asociación deberíamos ter en conta que Borobó debería ser un referente para todo xornalista ético, traballador e rigoroso.

Benxamín escribiu cousas moi interesantes relacionadas co mundo etnográfico e co folclore de Galicia, os costumes e as tradicións, fundamentais para coñecer a nosa forma de vivir e a nosa idiosincrasia. Nese campo cómpre salientar que el foi o coordinador dos volumes de *Tempos de festa en Galicia*, editados en 2006 e 2008. E ademais escribiu unha novela, *Cando soñar é canso*, que se refire a Compostela. Invítoos a que a lean, pois é unha novela curiosa e ben simpática.

El tamén é peripatético, como Borobó, que foi promotor do sendeirismo, como é a súa familia, que camiña devagar e mentres camiña fala, o cal tamén pode ser un problema para a respiración. En calquera caso, é unha honra ter

aquí a Benxamín nesta exposición que dalgún xeito é cronolóxica, pois seica el nos vai falar dos días de Borobó en Pontecesures, no seu *Extramundi*, e dalgunhas outras claves que nos vai relatar.

É unha honra tamén ter connosco a Gonzalo Rodríguez Mourullo, natural da parroquia de Calo, pero sobre todo galego, pois, aínda que leva moitos anos en Madrid, el foi dalgún xeito un referente para todos nós, como escritor e poeta galego. Catedrático de Dereito Penal na Universidade de Oviedo e na Autónoma de Madrid, foi, previamente, a finais dos 50 e 60, un iniciador da nova narrativa galega, na que participaron relevantes escritores que tiveron como guieiro e modelo a súa innovadora novela *Memorias de Tains*. El falará sobre todo da Xeración de *La Noche*. Cómpre salientar, así mesmo, que Mourullo tratou moi cordialmente a Borobó en Compostela e Madrid. Por iso, de seguro que a súa achega neste relatorio vai ser moi proveitosa.

Á súa esquerda, e a continuación, Siro López, outro compañeiro de moitas vivencias e trasfegas no mundo xornalístico; con ese humor que o caracteriza e lle dá moitos anos de vida, porque o sentido do humor é algo fundamental para tranquilizar as nosas preocupacións, mellor que as medicinas e que os remedios.

Ao Siro todos o coñecedes polas súas tiras cómicas, como gran caricaturista de moita xente de Galicia en diversos medios de comunicación e como desvelador de historias con excelente memoria. O outro día dicíalle que el estaba escribindo en *La Voz de Galicia* unhas pezas sobre a Transición realmente marabillosas, moi requintadas e con moito detalle, e que debía ter un disco duro increíble. El díxome que se lembraba de todo sen anotar. Velaí, pois, un compañeiro excepcional para eses mesteres, na recuperación duns tempos decisivos para entender o presente.

Ademais, Siro é presidente do Club de Prensa de Ferrol e creador de programas radiofónicos tan ocorrentes como *Corre Carmela que chove* en Radio Voz. Así mesmo, promoveu, con Xaquín Marín, o Museo do Humor de Fene e iniciouse no periodismo do humor gráfico grazas a Borobó. Por iso el participa nesta homenaxe, para falar dos recordos que ten da revista *Chan*, o semanario galego fundado en Madrid polo noso homenaxeado.

E, por último, temos a honra de presentar a Raimundo, o fillo de Borobó, que leva o seu nome e herdou del a dedicación ao xornalismo. Raimundo García Paz é o único fillo home, mais tamén están aquí as súas catro irmás.

Compañeiro de traballos xornalísticos e televisivos, na Televisión Autonómica de Madrid, e naturalmente gran admirador do seu pai, de cuxa obra fixo estudos moi interesantes para MadriGalicia, o grupo homónimo de galegos en Madrid, auspiciado por Borobó desde o seu inicio.

El publicou un senlleiro artigo, baixo o título de «Borobó, biógrafo», na revista científica da Universidad Complutense de Madrid, dedicada á «identidade, alteridade e exilio na literatura galega». Ademais, na web da Asociación temos documentos e testemuños interesantísimos, que nos pasou Raimundo García Paz, como as cartas inéditas —maxistras e ao mesmo tempo entrañables— que o seu pai lle enviou cando lle dixo que quería ser xornalista. En definitiva, coido que García Paz nos achegará, desde esta mesa, unha visión familiar e próxima do seu pai coa que poderemos comprender mellor, e máis cabalmente, a inmensa obra xornalística e literaria de Borobó.

Ao final do acto repartiremos un exemplar de *La Noche* impreso especialmente para esta cometido. Moitas grazas para os que a fixeron posible, e particularmente para Raimundo, que achegou, para tal tarefa, ilustracións, textos e datos do arquivo familiar.

INTERVENCIONES

**O PERIODISMO SENTIDO
DESDE O INICIO: «TODO O
QUE SABÍA DE NENO ERA
POLOS PERIÓDICOS»**

Benxamín Vázquez González

Parafraseando —á inversa, conste— un vello aforismo xurídico (utilizado sobre todo polos penalistas) cómpre dicir que aquí, en Pontecesures, xorde «a causa da causa do ben causado». Si, si, do ben causado, pois aquí se formou, desde o comezo, o carácter de Raimundo García Domínguez, bondadoso, solidario, aberto, inqueda seguidor das informacións de cada día e comprometido con Galicia.

E asemade aquí agroma o pseudónimo, segundo nolo comentou el mesmo para as «Páxinas abertas» da revista *Outeiro*: «En realidade [*borobó*] é un balbucido da primeira infancia. Foi a primeira palabra que pronunciei despois de «papá» e «mamá». Para min *borobó* significaba todo, os nenos e os homes eran *borobós* e de rebote fun coñecido por ese nome co que eu chamaba a todos, excepto aos meus pais».

Sen pretender comparanzas, que non virían ao caso, dise que o escritor asturiano Leopoldo Alas *Clarín* advertía con certa tristura que «a mí me nacieron en Zamora». Pero, en cambio Borobó sempre puido salientar, ledamente, a súa orixe galega, pois naceu o 10 de xullo de 1916 nesta vila do Ullán, onde seu pai, don Víctor García Lozano, era un médico humanista entregado á súa profesión, que asemade impulsou aquí relevantes iniciativas artísticas e culturais. E a súa nai era filla de don Elisardo Domínguez, o fundador do Hotel-Balneario Acuña, de Caldas de Reis.

Polo que puiden recoller ás présas para a citada revista, en setembro de 1987 soubemos que a familia García-Domínguez sempre quixo estar ben informada desde perspectivas moi diversas. E daquela, para informarse a fondo, non había máis medios ca a lectura de múltiples xornais. «Nos libros —dixome Borobó— non aprendín case nada; todo o que sabía de neno era polos periódicos. Lía moitísimos, tantos coma agora. Xa cando tiña cinco anos lles botaba unha ollada, e aínda recordo a crónica do asasinato do ministro Eduardo Dato no ano 21».

O certo é que, incluso antes de saber ler, Borobó escoitaba a lectura de *El Sol*, e anos despois íallo ler ao seu pai, en voz alta, para comentar especialmente os artigos de Julio Camba. E así mesmo mergullábase a fondo na lectura dos semanarios *Blanco y Negro*, que chegaban á casa da súa avoa, e *La Esfera*, ao que estaba subscrito don Víctor.

«*El Pueblo Gallego* —díxonos— era tamén para min unha lectura obrigada, e deseguida ía á casa da miña avoa materna, que aos oitenta anos era unha empedernida seguidora de noticias, para lle ler o *Faro*. E polas tardes seguía na miña casa co *ABC* e *El Imparcial*, que chegaban a Cesures cun día de atraso».

Ademais, puido facer as análises do acontecer cotián desde un pluralismo ideolóxico aberto a todas as tendencias, pois na súa familia —conforme o seu testemuño— había posicionamentos moi diversos: «Meu pai nunca figurou na primeira fila do Partido Galeguista, nin quizais se afiliara nunca, pero era amigo de Castelao desde os anos de estudante de Medicina e na casa estabamos subscritos a *A Nosa Terra*, quizais a consecuencia da estreita relación que meu pai mantivo sempre cos galeguistas. E por outra banda, na miña familia había de todo: desde xente de extrema dereita ata un dos troskistas máis famosos de Galicia, o pintor Colombo, que é primo meu».

En Pontesures Borobó foi á escola primaria pública e lembraba con agarimo o seu único mestre, Antonio Vázquez Rey, que «era un home entregado á ensinanza de cheo, case non durmía. Despois de dar as clases regulamentarias para os nenos, preparaba os rapaces que estudaban Bacharelato, Maxisterio, Comercio e mesmo os que cursaban os primeiros anos no Seminario, pois sabía ben o Latín. E aínda por riba atendía unha escola nocturna para adultos na que algúns dos seus alumnos eramos docentes e discentes a un tempo. Deste xeito, cando eu só tiña dez anos, cheguei a dar clases a persoas que superaban os corenta, baixo as orientacións do meu mestre».

E así, entre os seus, a carón de xente maior ca el, foi medrando nesta vila aquel rapaz chamado Borobó, cunha portentosa memoria. Na entrevista que lle fixemos para «As páxinas abertas», naquel outono do 87, entre múltiples recordos enfiados arredor de parentes, amigos e xente diversa do Ullán, lembrou como o seu mestre Vázquez Rey se convertera ao socialismo na madurez da vida e chegou a ser alcalde cesureño do PSOE durante a ditadura de Primo de Rivera. E por iso rematou os seus días no exilio en Bos Aires.

Con todo, el non puido seguir aquí os estudos completos de Bacharelato (pois daquela íase examinar por libre ao Instituto de Pontevedra) e trasladouse a Santiago, onde tivo como amigos primeiros a Arturo Cuadrado, que logo sería secretario do alcalde compostelán na II República, López Pol, e Luís Manteiga, un dos líderes máis sobranceiros do Partido Galeguista.

Non nos pode estrañar, polo tanto, que aquel mozo, de tan prodixiosa memoria e esperta intelixencia, ao rematar brillantemente os estudos de Filosofía e Letras, na sección de Historia, fose bolseiro na Universidade Internacional de Verán de Santander, e alí —ao se declarar a *guerra incivil*— optase por marchar a Madrid para seguir o curso, aloxado na Residencia de Estudiantes e disposto a defender o réxime lexítimo da República fronte aos sublevados.

Tampouco nos pode estrañar que, durante a contenda, o soldado García Domínguez —avezado lector de periódicos desde a infancia cesureña— publicara os seus primeiros artigos na revista artilleira *Estímulo*, e mesmo chegase a ser comisario de Transportes do Terceiro Corpo, nos sectores do Jarama e de Segorbe.

É ben sabido que, a piques de rematar o conflito bélico, Borobó se fixo militante do PSOE. Pouco despois, declarado o armisticio, entregou as armas aos vencedores. E aínda así, e pesar de entregar as armas, caería prisioneiro o 2 de abril do 39, pasaría por campos de traballo forzoso e habería de cumprir o servizo militar en Marrocos.

Con todo —ao concluír a «mili»— fixo novas amizades e decidiu dedicarse ao xornalismo, pois non en van aprendera a ler, nesta vila, nos máis diversos periódicos. En definitiva, desde esta mesa, na compañía de tan ilustres coñecedores do homenaxeado, non pretendo agora facer ningún resumo biográfico de Borobó. Mais permitídemme que saliente que un dos seus grandes amigos, o pontevedrés Manuel Blanco Tobío —a quen coñecera na posguerra, en Zaragoza— presentoulle un bo día, no Xardín de Padrón (segundo me dixo), unha moza, Carlota Paz Barreiro, da casa de dona Emérita, sita no Paseo do Espolón á beira do rosalián río Sar, e quen, por certo, habería de ser axiña a súa muller, a compañeira inseparable nas venturas e desventuras da vida.

Casualmente, anos despois, eu tamén casaría en Padrón e puiden coñecer ben a familia desa casa, de dona Emérita. Polo tanto —porque coido que esta homenaxe debe ser compartida—, atrévome a dicir que, desa feliz confluencia entre Borobó e mamá Carlota, ela non só lle deu a el cinco fillos, senón que lle emprestou azos alentadores para seguir adiante, serenamente, sobre todo naqueles tempos tan duros e tristes, impostos á forza.

Nestes días, nos que andamos a celebrar o centenario de Borobó, temos escoitado certos e maxistrais discursos sobre o seu exemplar compromiso político, a prol da República, do galeguismo e do socialismo. Pero tamén agora —sen negar nada do que se ten salientado ao respecto— queremos destacar aquí, sobre todo, o inxente e insólito labor levado a cabo por Raimundo García Domínguez como xornalista demócrata que mantivo arriscadas posicións fronte á censura oficial, implacable e ineludible.

Só como un botón de mostra, abonda con lembrar como abordou Borobó a información sobre a morte de Castelao. Daquela, a Dirección Xeral de Prensa, o 8 de xaneiro de 1950, enviou unha consigna a todos os xornais españois na que se advertía que «habiendo fallecido en Buenos Aires el político republicano y separatista gallego [...] se elogiarán únicamente del fallecido sus características de humorista, literato y caricaturista [...]». Se podrá destacar su personalidad política, siempre y cuando se mencione que aquella fue errada y que se espera de la misericordia de Dios el perdón de sus pecados». E finalmente, a mesma consigna ordena que «cualquiera omisión de estas instrucciones dará lugar al correspondiente expediente».

E o certo é que, grazas á confianza que mantiña co daquela director Goñi, Borobó, no seu *Anaco*, publicado o 10 de xaneiro dese ano, non ten en conta para nada semellante consigna —e omite todas as instrucións devanditas—, segundo poderedes ver na columna, titulada «Daniel», que se reproduce aquí, en facsímil, nesta edición especial de *La Noche* que se vos entregará ao final do acto.

Velaí só un exemplo, que se suma a unha actitude arriscada diariamente, sobre todo cando se fixo cargo dos dous periódicos composteláns, entre os anos 59 e 65, ao acoller na redacción do «único diario de la tarde de Galicia» un amplo grupo de intelectuais novos, discrepantes da ditadura imposta, desde moi variadas perspectivas.

Parece increíble que o periodista Raimundo García Domínguez, coñecendo os seus antecedentes ideolóxicos, aos que nunca renunciou, puidese dirixir eses dous xornais fronte á censura estrita daquel tempo. Mais iso foi posible grazas ao talante habilidoso, sereno, camuflado e mesmo afable (cunha chisca de fina ironía, iso si) que Borobó soubo manter ante os censores da quenda.

Polo demais, debemos recoñecer que, en toda a súa traxectoria profesional, nunca exerceu un periodismo sectario. Nos seus artigos tratou de todo sen prexuízos e mesmo mantivo unha cordial relación con xente distinta e distante do seu sentir. Pois soamente así un xornalista pode obter información fiable e digna de crédito desde todos os recantos.

En consecuencia, Borobó nunca participaría nese pseudoxornalismo de trincheira que hoxe en día nos confunde e abouxa con berros estentóreos, tantas veces inintelixibles.

En definitiva, á vista da súa plural e inxente tarefa, ben ponderada, Raimundo García Domínguez, *Borobó*, foi —e segue a ser— a memoria viva do xornalismo galego, espello e mestre da nosa profesión.

**«LA NOCHE CONTRIBUÍU
DE MANEIRA DECISIVA
Á RECUPERACIÓN DA
CONCIENCIA GALEGA»**

Gonzalo Rodríguez Mourullo

Eu teño que comezar agradecendo aos organizadores desta homenaxe que me invitasen para participar nela. É para min unha honra falar sempre de Borobó e recordalo.

Na década de 1950 comeza en Galicia, na Galicia do interior (cun punto de inflexión na creación da editorial Galaxia), un movemento que pretende recuperar os restos dun galeguismo que devastara a Guerra Civil, recompoñelos, aproveitar o que se debía aproveitar e avanzar se era posible. O papel que nesa entón difícil empresa de resistencia cultural xogou *La Noche* foi un labor decisivo e determinante para esta recuperación. No *Libro de los tropiezos* lembra Borobó un dato que serve para comprobar a forza da represión do pensamento que levou a cabo a ditadura.

Recorda Borobó nese libro —digo— un libreiro dun portal da rúa do Vilar de Santiago que forneceu de libros prohibidos os intelectuais composteláns. Era habitual poder encontrar nesa librería de portal a don Ramón Otero Pedrayo, a Ramón Piñeiro, a García-Sabell, a Bouza Brey e practicamente toda a intelectualidade galega que vivía en Santiago. Ese libreiro exhibía as obras de libre circulación nas paredes do portal e ocultaba nun oco da escaleira os libros prohibidos. Alí, cando había xente da súa confianza, abría unha porta, que despois pechaba por se aparecía alguén, e mostraba eses libros, que era absolutamente imposible comprar en calquera librería ordinaria. Ese libreiro, que eu recordo moito, chamado Eduardo, en canto se estableceu a democracia tivo que pechar ao pasaren todos os libros a circular libremente.

Así mesmo, no *Libro de los tropiezos* escribiu Borobó que «en la mesa camilla de Piñeiro, así como en la mesa del comedor de Sabell, o acaso en la redacción de *La Noche*, comenzó lo que Carlos Baliñas ha de denominar A recuperación da conciencia galega».

Nin que dicir ten que ese «acaso» sobra, xa que é froito da modestia tan recoñecida que tiña Borobó, porque non foi por «acaso», senón por unha actitude deliberada de Borobó, como ese xornal, *La Noche*, contribuíu de maneira certa e decisiva á devandita recuperación da conciencia galega.

Sendo el xefe de redacción conseguiu facer diaria a páxina de «Artes y letras» e xunto a ela iniciou outra universitaria, tamén diaria, na que colaboraban os estudantes que tiñan vocación intelectual e literaria.

A apertura das páxinas de *La Noche* á mocidade universitaria, que orientaba as súas inquedanzas culturais cara ao galeguismo (con xente coma Ramón

Lugrís, Franco Grande —que está hoxe aquí e para min é o cordón umbilical que me mantén ao tanto dos acontecementos culturais de Galicia—, Méndez Ferrín, Bernardino Graña e tantos outros, entre os que me conto), fixo que xurdise arredor de Borobó o que el mesmo cualificou como Xeración de *La Noche*, denominación acertada que transcendía o nome do propio xornal para indicar que aquela fornada eramos unha xeración que emerxía da «longa noite de pedra» da que falaba Celso Emilio Ferreiro e que Franco Grande, o mellor cronista daqueles tempos, bautizou como «anos escuros» e que outros chamaban «a tebra».

A redacción de *La Noche*, na rúa do Preguntoiro e moi preto do edificio central da Universidade, era para nós unha continuación desta, o que supuxo que tivéssemos alí, nese lugar, unha escola de formación absolutamente aberta, como correspondía á personalidade de Borobó.

Ademais, como dato moi relevante, cómpre salientar que foi el quen realmente instaurou a amizade, que logo sería absolutamente indestrutible, entre Ramón Piñeiro e Domingo García-Sabell. Borobó propuxo, nun determinado momento, a Sabell como un home que debía ser integrado no Padroado Rosalía de Castro, con certa estupefacción (como el mesmo di) por parte dos que recibían esa recomendación e que finalmente serviu para que xurdise esa grande amizade entre eses dous homes, sen os cales non se pode comprender a recuperación do galeguismo. A eles descríbeos Borobó con fina ironía e, botando man dos seus coñecementos históricos, como unha parella que «hace recordar al cardenal Richelieu y a fray José».

Pero non quero seguir por estes camiños de facer unha loanza dos méritos obxectivos de Borobó, porque xa a fixo Benxamín e a poderían facer mellor ca min os demais compañeiros de mesa, senón que pretendo pasar a outro plano máis subxectivo, máis íntimo, é dicir, o que supuxo para min a miña relación con Borobó.

Coñecín a Borobó cando eu tiña 14 anos nun encontro para min memorable, con motivo da aparición do primeiro número da revista *Vamos*, do colexio preceptoría San José, xerme do actual Manuel Peleteiro. Acudimos á redacción de *La Noche*, acompañados dun dos fundadores da preceptoría, don Manuel Beiras, pai de Xosé Manuel, do director desta, don Xesús Pereira, algúns alumnos que pertenciamos ao consello de redacción, entre outros o xa

citado Beiras fillo, que era o encargado da sección artística, e eu mesmo, como encargado da sección literaria.

Pois ben, fomos alá, á redacción de *La Noche*, no Preguntoiro, a entregarlle un primeiro exemplar desa revista, que anos despois (como recorda Girgado nunha reprodución dos seus números correspondentes á década 1948-58) se converteu nunha plataforma do galeguismo, tendo en conta que en *Vamos*, unha revista orixinariamente colexial, publicaron Ramón Otero Pedrayo, Ramón Piñeiro, García-Sabell, Paco Fernández del Riego e, en xeral, a cabeciña do galeguismo de entón.

E dous días despois daquela visita ao periódico, Borobó daba conta da aparición da revista colexial, citaba o nome dos alumnos autores dos traballos publicados e animábanos a continuar polo camiño das letras. Unha cita que, como é facilmente comprensible, nos encheu de satisfacción.

Máis adiante, sendo xa estudante universitario, estreitouse a miña relación persoal con Mundo, sempre propiciada pola profunda amizade que unía a meu pai con el, que coido que viña xa de antes da *guerra incivil* (tal como se denominou xa aquí) e que se reflicte no fermoso retrato que o mesmo Borobó fai do meu pai no *Libro dos exemplos*. O certo é que neses tempos da universidade fun asiduo colaborador de *La Noche*, o que me valeu para ser considerado un membro desa xeración, nomeada así por el, e que é un título que eu levo con especial agarimo.

Desde que me fun de Santiago de Compostela, a distancia por forza repercutiu na frecuencia dos encontros persoais, pero tiveron sempre novas persoais de Mundo, a través de meu pai, e puideron seguir as súas relacións entrambos, pese a que meu pai estivese algún tempo no estranxeiro. Ademais, recordo, porque vexo aquí un número de *Chan*, esa publicación dirixida en Madrid por Borobó, que eu seguí dende Oviedo con moito afecto, e da que gardo toda a colección.

Os encontros que, como digo, debido á miña estadía fóra de Galicia se espazaron nun momento dado, volvéronse converter en continuos cando eu me asento definitivamente en Madrid, porque se deu a feliz circunstancia de que fomos vivir á mesma casa onde vivía a súa irmá Xulita, a quen vexo aquí na primeira fila e saúdo con grande agarimo. E esa coincidencia serviu para que, de novo, fosen case cotiás as miñas xuntanzas con Mundo, nas que

mantiñamos reveladoras e interesantes conversas sobre acontecementos da actualidade, sobre todo se tiñan que ver con Galicia.

Polo demais, teño que dicir sempre que eu fun un privilexiado por ter a sorte de beneficiarme do maxisterio dos que foron os mellores penalistas españois e estranxeiros na segunda metade do século xx, que lembro con devoción e profundo agradecemento. Pero cando volvo os ollos atrás e busco as raíces da miña formación cultural, a memoria lévame sempre á Compostela daqueles anos, e a dúas persoas, que son Xesús Pereira, director da preceptoría San José, e a Borobó. Se pecho os ollos aínda vexo un e outro, a don Xesús nas aulas e a Borobó na redacción de *La Noche*. De modo que a memoria me leva ás dúas persoas que me iniciaron culturalmente. A Xesús Pereira, mestre de escola, e a Raimundo García Domínguez, mestre de xornalistas.

Don Xesús Pereira marcounos para sempre a todos os que fomos alumnos seus. Practicaba os métodos propios da Institución Libre de Enseñanza, compartía connosco o seu tempo dentro e fóra da aula e ensinábanos o amor pola natureza e por todas as manifestacións culturais. Recordo que subimos con el aos montes máis emblemáticos de Galicia en excursións que se convertían en leccións vivas. Por outra parte, procuraba por todos os medios espertar o noso interese polo artístico e o literario e poñía especial empeño no uso da linguaxe, para o que estimulaba o noso interese pola lectura.

E especialmente a lectura de todo o que ía publicando Borobó como xornalista como estudoso da historia e como creador literario permitíume afondar no manexo e coñecemento do idioma, que para os xuristas é tan importante, xa que a través de palabras o lexislador promulga os seus mandatos e prohibicións, con palabras ditan os xuíces as súas sentenzas e con palabras falamos nós, os intérpretes. A palabra non é só un instrumento de comunicación senón un obxecto mesmo de coñecemento que hai que analizar para descifrar o seu sentido. De modo que a lectura que fixen sempre, con absoluta fruición, de todo o que ía publicando Borobó axudoume moito nesa tarefa.

Cando contemplo agora con frecuencia o maltrato que sofre a lingua nos medios de comunicación, sempre me digo o mesmo: nótase que nunca tiveron un mestre coma don Xesús nin leron a Borobó.

Cónstame a relación tan estreita que houbo de amizade entre don Xesús e Mundo. Cando preparaba estas notas relín o artigo que publicou en *La Voz de*

Galicia, baixo o título «El maestro represaliado», con motivo do pasamento de don Xesús Pereira. E non me resistín, xa cando tomei nota dese «anaco», a facer unha breve referencia a el, porque me parece que nese artigo se pode ver a estrutura que tiñan todos os seus traballos. O «anaco» comeza comentando como xorde a creación da preceptoría San José, que terminou dirixindo o devandito mestre. Leo:

Aconteció que un grupo de padres médicos, catedráticos y comerciantes, quienes coincidían en que sus respectivos hijos iban a prepararse para el ingreso al bachillerato, decidieron unir sus esfuerzos y buscar una solución. A los más piadosos se les ocurrió, como era natural, consultar con el célebre padre Serrano, superior de la Residencia de los Jesuitas en San Agustín y oráculo máximo de la sociedad levítica en aquellos años de la posguerra. Fueron a visitarle el finado doctor Sánchez-Harguindey y el actual e infatigable presidente del Partido Galleguista, don Manuel Beiras. El padre Serrano les dio una solución: «Pónganse todos de acuerdo y busquen un buen maestro». «¿Dónde encontrarlo?», preguntaron, «indique cualquiera que sirva». Respuesta del jesuita: «No sé de ninguno que esté disponible, pero traten de contratar a uno de los maestros que fueron represaliados durante la guerra, pues son los mejores».

Nestes breves parágrafos, Borobó rende, en primeiro termo, unha homenaxe aos moitos mestres galegos represaliados, ao facerse eco do dito polo influente xesuíta. Describe co adxectivo xusto a cidade de Santiago: levítica, na que era natural que os pais fosen consultar co oráculo máximo; en segundo termo, pon en evidencia a gran contradición da xerarquía eclesiástica, que non fixo nada, ou moi pouco, por evitar a dura represión da que foron obxecto os mestres galegos a pesar de pensar que eran os mellores.

E acabo, non sen antes felicitar moi cordialmente a dona de Raimundo e todos os seus fillos presentes aquí. Parabéns, unha vez máis, porque podedes comprobar que os que tivemos a sorte de tratar a Mundo e gozar algunha vez da súa conversa o levamos sempre vivo na memoria.

**«PRETENDÍN AXUDAR A XENTE
NOVA COMO BOROBÓ ME
AXUDOU A MIN»**

Siro López

A verdade é que estou moi contento de participar nesta mesa por moitas razóns. A primeira, evidentemente, por participar nunha homenaxe a Borobó, pero tamén por este reencontro cun vello amigo de hai moitísimos anos como é Benxamín, que fixo un percorrido tan bonito pola biografía de Borobó, recordando ademais personaxes que están practicamente esquecidos como Arturo Cuadrado, un verdadeiro surrealista na súa maneira de vivir. Como detalle, direi que antes da Guerra Civil tiña en Santiago unha librería anarquista na que o cliente pagaba o que quería polo libro, e nin que dicir ten que aquela librería durou pouquísimo.

Eu non coñecía persoalmente a Gonzalo Rodríguez Mourullo, pero, de tantas referencias á súa persoa de tantos amigos, facíame ilusión coñecelo e alégrome moito de escoitalo, non só falando de Borobó, senón tamén falando desa xente do galeguismo dos anos 50, que tamén hai bastante interese en silenciar.

Non só falou de Ramón Piñeiro e falou ben, senón que tamén falou de García-Sabell, que hoxe está condenado ao máis duro ostracismo non sei por que, xa que non coñezo ninguén con tanta conciencia como Domingo García-Sabell e non fixo nada do que puidese arrepentirse, mais non é esa a conciencia del que ten a xente máis nova a través de *infundios* que se van soltando constantemente.

E dito isto, comezo dicindo que eu cheguei ao xornalismo profesional con 42 anos e non foi por casualidade. Pouca xente sabe que é no ano 1985 cando eu decido dedicarme profesionalmente ao xornalismo pola invitación de Santiago Rey Fernández-Latorre, que me di: «Ven para a redacción e dedícate a isto»; eu era proxectista da oficina técnica de construción naval en Bazán.

Estabamos facendo a modernización da frota española e, aínda que pareza mentira, eu era o responsable de que as fragatas FFG navegasen. Eu era o proxectista das fragatas FFG. De maneira que, cando eu dixen que deixaba a construción naval para dedicarme ao xornalismo, ninguén o entendeu. Traballabamos unhas 250 persoas naquela oficina técnica e non sei se algún estaría de acordo comigo en que facía ben en deixalo e cambiar, pero desde logo a maioría pensaba que era unha loucura. Porén, probablemente foi a única vez na miña vida en que acertei ao cen por cen na elección. Eu tiña a responsabilidade de facer que navegasen as fragatas, pero proxectistas coma

min había moitos e estaba convencido de que no mundo do xornalismo eu tiña algo que achegar e que ademais sería inmensamente feliz traballando nese campo.

O importante agora é saber como dei eu ese paso no ano 1985. Para iso hai que remontarse ao ano 1970, cando era delineante de segunda na oficina técnica de Bazán e nunca fixera unha caricatura, nin unha viñeta de humor, nin nada. Tiña 20 anos cando fixen o primeiro retrato con aceno humorístico.

Alí traballaba con nós un home baixiño, gordo, con tirantes, que levaba as gafas aquí arriba e que se chamaba Luis Picos. Pero, como era o tradutor de inglés, nós chamabámoslle *Luís pikinlish*. Eu sempre me metía con el, gustábame falar con el, era un home moi inocente, moi boa persoa e eu era algo burlón. Un día pasou ao meu lado e vino en caricatura, collín un papel e un lapis, debuxeino e díxenlle ao do lado: «Quen é este?», «Home, Picos!». E pediume que lle fixera tamén unha caricatura a el, mais de alí a pouco, traballando tantos, tiven que ir facendo unha de cada un.

O xefe da oficina, un home que era moi boa persoa, tiña a mala sorte de que o seu perfil era igual ao dun garavanzo. Era moi bo home, pero aborrecía as caricaturas e cando pasaba ao meu lado dicíame: «Garda iso», e eu gardábao inmediatamente e cando volvía pasar: «Le he dicho que lo guardase...», e así unha vez e outra.

Foi pasando o tempo, eu seguía facendo caricaturas de humor e no ano 70 ía nacer unha nena na miña familia. A min ocorréuseme que podía ser un regalo orixinal unha serie de debuxos protagonizados por nenos, de tal maneira que cando a nena tivese 11, 12 ou 13 anos puidese dicir que iso o fixera o seu padriño para ela.

Estaba eu facendo unhas fotocopias deses debuxos na fotocopiadora e pasou un compañeiro meu, Francisco Iglesias, que era pintor, da burguesía ferrolá, que tiña unha grande habilidade que consistía en *guapear* a xente (*guapeaba* a xente pero parecíanse, de modo que era un coñecido retratista da cidade) e cando el viu os meus debuxos pediume unha fotocopia deles e mandoullos a Borobó. E Borobó, que estaba en Madrid dirixindo a revista *Chan*, díxome que lle mandara catro orixinais, pois quería publicalos. E así, no número 25 da revista *Chan*, na páxina 3, aparece a «Presentación dun novo caricaturista» cos meus debuxos, polos que me pagou 1000 pesetas.

Podedes facervos cargo de cal foi a miña reacción. Eu nunca publicara nada en ningún xornal. De maneira que saín á rúa (por certo, de *Chan* vendíanse cinco ou seis exemplares en Ferrol) e tiña a sensación de que a xente me miraba. Aquilo fixo que durante un ano eu traballase ininterrompidamente coa revista. Logo pechou, estivo así algún tempo e ao abrir de novo xa non me reincorporei, porque eu ese ano fixen unha exposición de caricaturas en Ferrol, moi divertida, ao ser a primeira vez despois da Guerra Civil que alguén facía caricaturas de persoas como López Bravo, que era o ministro de Exteriores. Ademais, expuña os debuxos de *Chan* que ían escritos en galego, cun éxito coma en ningunha outra en Ferrol, pois pasaban a vela centos e centos de persoas diariamente. Pasaban algunhas do Partido Comunista, que andaban mirando se había algunha clave que me identificara como posible comunista, e moitos inspectores da *social* que andaban mirando se detrás daquilo había un comunista. Mais non, detrás había un socialista independente, galeguista e demócrata ata a medula, pero nada máis.

O certo é que, grazas a aquela colaboración durante un ano na revista *Chan* e á aquela exposición, o periódico local que se chamaba *Ferrol Diario* ofreceume, sen eu pedir nada, unha colaboración que me permitía facer unha serie de viñetas, as que eu quixera ao mes, polas que me pagaban unha cantidade que estaba ben; era a metade do que gañaba de delineante en Bazán. E deixeiño por motivos de censura, non a que me impoñía o director, que esa aceptaría encantado, senón o conselleiro delegado. Entón decidín marchar, pero viñéronme buscar de *El Ideal Gallego* (e mesmo foi alí onde coñecín a Benxamín), onde botei varios anos, ata que me viñeron buscar da *Voz*.

Así que eu non podo presumir de que na miña vida de xornalista tivese que forzar nada. Eran portas que se ían abrindo ata que no ano 85, en Pontedeume, Santiago Rey me di que teño que ir para a redacción de *La Voz*, o que propiciou que, por primeira vez na miña vida, tomase unha decisión acertadísima.

Polo tanto, todo isto que eu sabía sabíao tamén Borobó e, cando nos atopamos andando no tempo, el chamábame «meu afillado» e eu a el «meu padriño» e dabámonos un abrazo en todas as partes onde nos víamos.

A min gústame moito axudar a xente nova, e mentres estiven en *La Voz de Galicia*, onde me prexubilei en 2006, cando vía un rapaz de talento procuraba metelo a traballar nunha das delegacións do xornal. Pretendía axudalos, como

Borobó me axudou a min. Iso sempre o tiveron moi presente na miña memoria, porque a miña vida foi a que foi, moito mellor da que sería se seguise facendo barcos de guerra, grazas a Borobó. De maneira que sempre que axudaba eses rapaces me acordaba de Borobó e pensaba nas palabras do Nazareno cando lles di aos seus apóstolos «Cando fagades isto, facédeo en memoria de min». Pois toda esa axuda que emprestei, e sigo emprestando na medida das miñas posibilidades, vai sempre na memoria de Borobó.

**LECTURA DO ARTIGO «O
ASALTO AO COCHE DE *EL*
PUEBLO GALLEGO» POR
XULIA CAMPO**

«Unha circunstancia da vida xornalística de Johan Carballeira influíu considerablemente na acción directa practicada por catro mozos de *Extramundi* nos días da dictablanda de Berenguer. Prescindira don Manuel Portela Valladares, nunha das súas típicas arroutadas, do xornalista de Bueu en *El Pueblo Gallego*, o xornal máis avanzado do país, propiedade de Portela e que o ex ministro da Coroa dirixía por teléfono dende Barcelona, onde se atopaba.

Aquela decisión inxusta do fundador e director de *El Pueblo Gallego* contra o seu maior amigo, excitou a inquina de Rafael Ochoa Carrasco fronte a personalidade de Portela e das campañas que estaba facendo o seu xornal. A inxustiza cometida con Johan Carballeira afectáballe a Ochoa máis ca se fora feita cun irmán.

O novo debuxante extramundino, de vestimenta deportiva e presunción revolucionaria, era o espécime de dandismo vangardista na miña pantápolis, e comunicaba a súa adhesión artística e política a Carballeira a toda ela, que tiña xa a este coma se fora un estraño pero popular veciño.

Ademais, o campo estaba fertilizado para a acción directa. As campañas que o xornal de Portela realizaba a prol da terminación do ferrocarril Zamora-Ourense á Coruña parecían demagóxicas a Mancho Novo Iribarren, que sufría entón certa confusión mental causada polo seu larvado tránsito da ortodoxia marxista ao totalitarismo que ía amecendo.

Para el, e outros mozos de alí dos que era mentor, as campañas de *El Pueblo Gallego*, máis ca favorecer os intereses de Galicia, tendían coa súa virulencia a medrar a difusión e venda do xornal. Non era trigo limpo para sementar no campo galego.

Así, conxuntadas as obsesións de Mancho e Rafael, lograron a cooperación doutros queridos curmáns meus, Alfonso e Severino, de distinta liña familiar e ideolóxica ca Andrés Colombo e do seu irmán Chano, para realizaren a acción directa que se lle ocorrera ao fillo do alcalde, quizabes imitando as súas recentes experiencias da man de José María Castroviejo.

Pero a acción que imaxinou agora Mancho non era explosiva, senón hidráulica, pois os conxurados extramundinos acordaron esperar á madrugada, na ponte de Cesures, o automóbil que levaba cada día os exemplares de *El Pueblo Gallego* a Santiago e A Coruña.

En canto chegou ao Ulla, guindaron ao río todos os paquetes deles. O chofer de *El Pueblo* avisou deseguida daquel asalto á Garda Civil do posto de Valga. Dúas parellas da Benemérita viñeron axiña aquela mañá a *Extramundi* e acórdome ben que rodearon a miña casa, pois os asaltantes refuxiáronse nela, onde estiveran as oficinas da *Feira do Automóbil*, que servía sempre para cantas iniciativas argallaba don Víctor, moi sorprendido e doído, por certo, pola falcatruada dos seus sobriños e dos seus compañeiros vangardistas.

Empezou a funcionar entón o que quedaba do caciquismo na *dictablanda* de Berenguer. Un fenómeno político moi axeitado para as situacións comprometidas, tales como as refregas de paus e tiros nas romarías, pero que funcionaba tan ben en momentos tan complicados coma aquel, no que o meu tío Paco, o pai de Alfonso e Severino, que volvera ser tenente de alcalde cando os antigos edís substituíron aos conselleiros da ditadura, marchou aquela mesma mañá cara Vigo para falar con Don Manuel Otero Bárcena que dirixía entón o *Faro de Vigo* e que se levaba moi ben co seu tocallo Don Manuel Portela Valladares, malia ser dono e director do xornal da competencia.

O señor da Bouza, que durante o seu tempo de cacique sagastino de Valga e *Extramundi* aínda era influente e moi amigo do meu tío Paco, chamou por teléfono a Portela Valladares e convenceuno para que mandase, dende Barcelona, que non denunciaran aos asaltantes extramundinos, os cales, ao día seguinte, puideron saír tranquilamente da casa de don Víctor xa sen vixilancia da Benemérita».

**«PONTECESURES TIVO MÁIS
INFLUENCIA NA SÚA VIDA DA
QUE EL ALBISCOU»**

Raimundo García Paz

Antes que nada, quero darlle as grazas a Xulia pola lectura dese «anaco», e dicirvos a todos (aínda que algúns xa o coñezades ben) que *Extramundi* era o nome co que meu pai disimulaba a poboación de Pontecesures. Polo tanto, boas tardes e benvidos a *Extramundi*.

Na beirarrúa da casa dos Lozano xa non recende a resina. Pasaron á historia os castelos de táboas, onde xogabamos de rapaces, na marxe esquerda do Ulla. A rampla de don Víctor serve hoxe de paso para un pantalán, agochado baixo o paseo fluvial. Hai tempo que os fillos do médico de Cesures e da súa viúva, doña Lola, deixaron de habitar este casarón. Mais na súa planta baixa vólvese escoitar o alcume do xornalista Borobó, no centenario do seu nacemento, neste domingo aniversario do seu adeus.

En nome da súa familia, grazas á Asociación da Prensa de Santiago —da que el foi directivo—, á vila de Cesures —do que foi veciño—, aos compañeiros da táboa redonda, amigos e lectores... por este acto tan singular na súa memoria.

Cunha chisquiña de humor, cando Raimundo García Domínguez foi nomeado, hai dezanove anos, Fillo Predilecto de Pontecesures, rexeitou ter méritos bastantes para recibir a distinción. «En todo caso —dixo— merecería o nomeamento de fillo pródigo, no senso bíblico», argumentou meu pai, como xustificación, que só pasara breves tempadas da súa vida en Pontecesures e que abandonara a vila natal con vinte anos de idade, para marchar coma estudante bolseiro á Universidade Internacional de Verán, en Santander, no ano 36.

Cando quen vos fala reflexiona sobre a traxectoria vital do seu proxenitor, chega á conclusión de que ese período inicial da súa existencia nesta vila tivo máis transcendencia na súa vida da que el mesmo albiscou.

Botemos unha ollada retrospectiva á escola cesureña dirixida por don Antonio Vázquez Rey, onde Borobó estudaba de neno. Nun texto en castelán, o meu pai subliña que o seu mestre —cito textualmente— «preparaba a estudantes de Bachillerato, de Magisterio, de Peritaje Mercantil y hasta de los primeros años de Seminario. Sin desatender nunca a los alumnos de su Escuela Primaria, con una matrícula de 130 ó 140 niños, a los cuales podía enseñar gracias a una organización *sui generis*».

Cal era a fórmula para conseguir que don Antonio lles dese clase a preto de douscentos alumnos? Borobó revelaba esa clave noutro artigo posterior: «Todos los chiquillos éramos al mismo tiempo alumnos y profesores. Los que

iban en *Catón* tomaban la lección a los de *Silabario* y se la daban a los de *Cartilla*. Los de últimos cursos de Magisterio servían de monitores a los de primeros de Bachillerato y éstos enseñaban a leer a los mozos que acudían a la escuela nocturna. Tuvimos entonces el honor de enseñar las primeras letras a Muíños Ferro, el popularísimo *Fleta*, fundador del coro da Ponte».

Así pois, o meu pai exerceu dende moi noviño como *mestre gratuito* de homes feitos e dereitos. Cando Xosé Luís Franco Grande cualificaba á redacción de *La Noche* como unha «universidade paralela», poñía énfase no maxisterio intelectual que alí exercía Borobó cos compoñentes daquela xeración de *letraferidos*. Mais o autor do libro *Os anos escuros* descoñecía, ou polo menos non cita, a precoz condición docente do meu pai.

Non sei se o autor dos «Anacos» trasladou a técnica pedagóxica de «ensinar aprendendo», inventada polo seu mestre de Cesures, ata a redacción do Preguntoiro. Si podemos asegurar —e fago parénteses— que cada vez máis xente se reclama discípula de Borobó, unha reivindicación que é a mellor patente para outorgarlle o título de «mestre de periodistas», marca concedida agora con longa xenerosidade a calquera colega de profesión, na hora emotiva en que nos deixa. Quizais deberíamos repensar entre todos, señor presidente da Asociación de Periodistas de Santiago, o sentido auténtico dese cualificativo.

En Cesures, xunto ao mestre don Antonio, aparece, nunha fotografía feita na biblioteca municipal, o seu maior amigo, que era don Víctor, o médico, pai de Borobó. Un home que, podemos supoñer, exerceu grande influencia sobre o seu fillo primoxénito. Coa súa clínica na planta baixa da casa familiar, onde ficamos agora, sería natural que Raimundo seguise a vocación profesional de meu avó. Pero o meu pai non foi chamado ás súas hostes por Hipócrates, tampouco por Esculapio, nin sequera por Galeno.

De feito, a única ocasión en que lembro a Borobó curando unha ferida fíxoo cun garfo, para extraer unhas pedras de grava que cravara nunha perna ao caer dunha bicicleta na estrada que vai de Boiro a Barraña. Na honra da verdade, debo dicir que o garfo non só estaba oxidado, senón que tamén lle faltaba un dente... Pero ao meu pai non lle doeron prendas e mantivo o pulso como se fose un cirurxián de urxencias.

Afortunadamente para a saúde de todos nós, amén de médico, o meu avó don Víctor era un home moi vinculado á cultura. O seu fillo maior,

Borobó, tivo a sorte de vivir ao seu carón o período máis creativo e fecundo de Pontecesures: unha etapa marcada polo desenvolvemento económico, parello á independencia de Valga, na que as forzas vivas do flamante concello promoveron iniciativas culturais, industriais, comerciais e mesmo deportivas.

Así, mentres París vivía «os tolos anos vinte», Cesures asomouse ao cinematógrafo, organizou a Feira do Automóbil de Ocasión, creou a cerámica artística, logo coñecida como Celta, ou asistiu aos partidos do Ulla e ás vitorias do ciclista Nortinho. En case todos os fregados Borobó participaba, como protagonista, só ou en compañía do seu pai.

Artistas e homes de letras da categoría de Valle-Inclán, Castelao, Asorey, Bonome, Carlos Sobrino, José Sexto, etc. asomáronse a Cesures para coñecer de primeira man o que se estaba a cocer nesa pequena vila. Igual ca unha esponxa, o maxín do meu pai enriqueceuse con aquelas experiencias como moi poucos mozos galegos tiveron ocasión de facelo naquela época.

A fertilidade creadora posterior de Borobó chama a atención. Desenvolve o oficio de escribir como xornalista, historiador, narrador, dramaturgo, crítico de arte, etc., dirixe xornais e revistas e impulsa unha xeración nova de homes e mulleres de letras, ben na universidade paralela de *La Noche* ou na redacción *madrigalega* de *Chan*. Baixo o meu punto de vista, tan copiosa obra resulta inconcibible sen esa aprendizaxe previa coas grandes figuras da cultura galega e universal en Pontecesures. A vila onde hoxe lle rendemos homenaxe.

INTERVENCIÓN FINAL E PECHE DE LUÍS MENÉNDEZ

Moitísimas grazas Raimundo por esta achega emotiva, interesante e profunda sobre a figura do teu pai, que homenaxeamos hoxe.

Para rematar, teño que dicir dúas cousas. Primeiro, que van quedar nesta mesa os exemplares especiais de La Noche, editados para esta ocasión pola Asociación de Xornalistas de Santiago, en colaboración coa Deputación de Pontevedra e Editorial Compostela. Todos e cada un de vostedes poden coller un, de balde. En segundo lugar, quero dicirles que remataremos a homenaxe coa descuberta da placa conmemorativa na entón chamada Casa de Lozano, en memoria de Borobó, onde está xa agardando o grupo local folclórico de gaitas Xarandeira. Pero antes, pedimos á nosa compañeira Xulia Campo que entregue —en nome de todos e co noso agarimo— un ramo de flores a dona Carlota, viúva de Raimundo García Domínguez.

O capítulo final de agradecementos é amplo, pero quero salientar sobre todo o gran labor da dinamizadora cultural desta vila, María Teresa Tocino, así como as facilidades e dispoñibilidade que tivemos por parte do establecemento Hotel A Casa do Río, con Alicia á súa fronte e que, como dixemos, noutroza fora a casa onde viviu o mestre Borobó.

Gonzalo, Siro, Benxamín e Raimundo, grazas pola vosa contribución para comprender mellor a obra de Borobó. Non é este o comezo, senón a continuidade de máis actos que realizaremos durante o outono.

Imos agora, pois, todos descubrir a placa.

Grazas e boas tardes.

ANEXO I

Fotografías da homenaxe

ANEXO II

Ilustracións de Siro López

ANEXO III

La Noche

Número especial de "La Noche" dedicado a RAIMUNDO GARCÍA DOMÍNGUEZ “BOROBÓ” NO CENTENARIO DO SEU NACEMENTO (1916-2016)

“O xornalismo é, por esencia, fugaz, transitorio. dura un día o exemplar dun xornal. Permanece unha semana, todo o máis un mes, o número de calquera revista. E, o cal é aínda mellor, dificilmente alcanza a maioría de idade o propio xornal, a mesma revista. Pois, clasicamente, os que morren novos son os favoritos dos deuses”.

Dende a Asociación da Prensa de Santiago (hoxe en día oficialmente denominada, Asociación de Periodistas de Santiago de Compostela, APSC) queremos refutar esas fermosas palabras de “Borobó”, co xornal de “La Noche” do que foi director, que ten vostede nas súas mans. Catro páxinas en formato de saba, que desmenten a condición efémera do periodismo. Setenta anos despois de sair do prelo por primeira vez, ca rotativa “Fé” hoxe no Museo do Pobo Galego, por falla de “telas” cos artigos impresos que a alimentaban, o vespertino compostelán volve ás rúas. Descoñecemos ónde chegará o eco deste exemplar. Se se quedará en Ponteceures, chegará a Compostela ou viaxará máis ala. “Borobó existía e producía cando eu era neno e en todas as miñas cidades -Ourense, Vigo, Pontevedra- cada tarde á noite os vendedores de xornais enchían as rúas centrais a vocear La Noche”, escribiu Méndez Ferrín. Con todo, antes de pescudar “carusos” para esa tarefa, compre planificar a súa distribución. Nese campo, “Borobó” pode botarnos unha man. Sostiña o director de “La Noche” que a Galicia occidental empezou a ser unha grande aldea, grazas ao ferrocarril de The West Galicia. “Moito antes de que McLuhan expusera a súa teoría da aldea global en “The Gutenberg Galaxy”, segundo deixou escrito José Landeira Yrago.

Pois ben, se somos unha aldea global, non fai falla sair do Ullán para achegarnos co xornal a toda a xente. O tren pasa por Ponteceures e Padrón ten dúas estacións. Eso si, haberá que contar cos veciños de todo o “Extramundi” de “Borobó”: tanto da banda esquerda do Pai Ulla: San Xán de Requeixo, San Lois e Alá Arriba, como da dereita, na que están A Ponte Cesures (así, separado) e O Paraíso. Ou sexa, que todo é posible... Só queda que programemos o acto en homenaxe ao noso mestre. Vexamos:

Lugar:
Antiga Casa do Lozano
-hoxe Casa do Río- (adxuntamos plano).
Comezo:
Ás 12 do mediodía do domingo,
28 de agosto de 2016
(no ano do Centenario de “Borobó” e no seu decimoterceiro cabodano)
Desenvolvemento:
Unha mesa aberta ao coloquio, coas intervencións, por esta orde, do xornalista Benxamín Vázquez González.

O escritor e catedrático de Dereito Penal Gonzalo Rodríguez Mourullo (compoñente da “Xeración de La Noche”).
O debuxante e presidente do Club de Prensa de Ferrol Siro López Lorenzo.
E o xornalista, licenciado en Dereito e Periodismo Raimundo García Paz, fillo de “Borobó”.
Modera o coloquio o presidente da APSC, Luís Menéndez Villalva.
Peche:
Descuberta dunha placa conmemorativa do Centenario de Raimundo García Domínguez, na fachada da Antiga Casa de Lozano.

Para sentírmonos como en casa

Para que os que veñan de fóra podan sentirse como en casa (a de “Borobó”), salientamos que chegan a unha vila pequena en extensión, pero grande en historia. “A coroación do Rey de Galicia, León e Castela: Alfonso VII, o Emperador -fillo de Dona Urraca- foi acordada aquí -no porto do río Ulla, que se chama Cesures -segundo consta na Historia Compostelana, do Arcebispo Xelmírez- polos condes e demais magnates galegos do século XII”, tal como o recolle o periodista homenaxeado, no seu no libro “O Cesures de Don Víctor” dedicado á memoria do seu pai. O director de LA NOCHE refírese tamén, no devandito texto, a D. Manuel Otero Acevedo, director do arriscado semanario *Perogrullo*. Usando a súa capacidade de transmitir o pensamento mediante “medium”, Otero seguiu dende Madrid os pasos de seu amigo Don Ramón del Valle-Inclán polas rúas compostelás. E quen fixo ese ex-

perimento de estudante, chegaría a ser o Dr. Otero Acevedo, o primeiro neurociruxán español.

Ilustra a primeira páxina deste periódico o retrato a lapis de “Borobó”, obra do inxel artista plástico cesureño Carlos Maside. Se aquél fixou a Ponteceures como “Extramundi” no mapa literario, as belas artes débennlle a Maside, a Carlos Sobrino -o gran pintor da pedra galaica- e a outros creadores, redondear o seu nome cun círculo de cor.

Esa expresión artística se debe, en boa medida, á creación polo industrial vigués Eugenio Escuredo dun obradoiro cerámico en Ponteceures, logo bautizado polo empresario cesureño Ramón Diéguez como “Cerámica Celta”, que concitaría dende moi cedo o interese dos intelectuais. “Borobó” foi testemuña da visita que lle fixo Valle-Inclán a ese taller cesureño, acompañado polo Dr. Sánchez Harguindey.

E debuxantes e escultores coma Castela, Asorey, Bonome... tamén ian ata a Calera de Porto para valorar os traballos do decorador Pintacristos, o torneiro Peteiro, a retocadora Teresa a do *carabineiro* e Víctor García G. Lozano, -o pai de “Borobó”, que era o médico de Ponteceures-. Como “hobby”, Don Víctor modelaba os deseños dos artistas citados, e mesmo os doutros, coma o pintor vanguardista Rafael Ochoa e o debuxante José Sesto, primo de Rafael Diéguez.

Nunha visita á Feira de Gando de Padrón, Don Víctor García G. Lozano e o industrial vigués Eugenio Escuredo concibiron por aqueles anos a creación dunha Feria do Automóbil de Ocasión, ao veren un par de coches usados en venda. Así o lembrou “Borobó”, que os acompañara de neno. Os debuxantes Maside, Oria e Granell (Mario) crearon os carteis anunciadores daquelas ferias do automóbil. E aquela iniciativa levou o nome de Ponteceures ata a portada do “ABC” e ás páxinas doutros diarios madrileños, celebrándose catro edicións nos anos 25,26,50 e 54, do século pasado. Así mesmo cómpre sinalar que un compañeiro dos Granell, tanto no eido artístico coma no ideolóxico, foi outro pintor cesureño, alcumado “Andrés Colombo”, primo de “Borobó”.

As Feiras do Automóbil de Ponteceures foron acollidas con gran concorrencia de público e desigual éxito económico. Mentres o seu pai atendía esa e outras tarefas “Borobó” tivo que facerse cargo, con apenas dez anos, da xerencia do cine de Ponteceures, que Don Víctor contribuíra a levar a súa vila. O beneficio económico tampouco era para tirar foguetes: seis reais ao ano. Pero traballar de balde, a prol do seu pobo, acuñou os seus nomes con letras de molde.

E rematamos xa, co debido parágrafo de recoñecementos:

Grazas a Maite Tocino Barreiro, impulsora desta homenaxe, xunto con Roque Araújo Rey, que deseñou e maquetou este número extraordinario. Gratidade extensiva aos participantes na Mesa en memoria do escritor e xornalista; á Casa do Río onde se celebran os actos; á Deputación Provincial de Pontevedra, -cuxa Escola de Canteiros de Poio labrou a lembranza en pedra de Siro, poñendo tamén a nosa disposición a Imprenta Provincial para tirar este número; á Editorial Compostela S.A. -pola utilización da cabecera e reprodución dos “anacos”- así como á familia “Borobó” polo uso destes últimos, do seu arquivo e a colaboración prestada.

AS COINCIDENCIAS LITERARIAS DE 2016

Os escritos de “Borobó” amosan un inmenso acervo cultural, mesturado con heterodoxia e ironía. Neste 2016, que conmemora o cuarto centenario da morte de Cervantes -con menos graza que burocracia- o seu artigo “Un Quijote a la gallega” sérvenos como botón de mostra. Publicado cando se cumprian 400 anos do nacemento do maior literato español, narra a lectura fabulosa que fixo José María Castroviejo da súa obra teatral “Don Quijote en 1947” nunha tasca da rúa do Franco rexentada por Agamenón, “soberano nacido sobre el trono de un bocoy” segundo conta este “anaco”.

“Mientras la barba florida de Castroviejo, último relieve románico que se cinceló en Compostela, se movía marcando el compás de la lectura ...” o columnista vai relatando cómo era o personaxe creado por Castroviejo: “un Quijote que divaga sobre estrategia, con Napoleón, mientras Martín Lutero duerme su sueño de Falstaff en la mesa de otra taberna; un Quijote perseguido por agentes del Servicio de Inteligencia”.

Sen advertilo siquera, Sir John Falstaff, salta a escena. A prosa de “Borobó” encadáanos de pronto cun dos protagonistas de “Enrique IV” e “As alegres comadres de Windsor”, obras de William Shakespeare cuxo cuarto centenario coincide co de Miguel de Cervantes.

Con todo, deixabamos a Castroviejo na tasca do Franco. “¿Ya os cansa? ¿Cierro el rollo?. Y Agamenón protesta y con el tabernero sus clientes. Que continúe José María dando la última salida a Don Quijote”. Prosegue así o “anaco” ata concluir que a obra é puro 98, coa seguinte observación: “Mas advertimos la influencia -sin duda subconsciente, nunca deliberada- del pensamiento del narrador de la “Vida de Don Quijote y Sancho” y del estilo de quien inventó a don Juan Manuel Montenegro, un Quijote a la gallega, como este luminoso José María Castroviejo”.

De súpeto, Valle-Inclán aparece tácitamente citado ante os lectores, porque “Borobó” remata este “anaco” sobre o “happening” da taberna do Franco, aludindo ao seu admirado Don Ramón (outro “Quijote a la gallega”, do que se cumpren 150 anos desde o seu nacemento en Vilanova de Arousa). O periodista que máis artigos dedicou ao autor das “Comedias Bárbaras”, percibe a influencia sobre Castroviejo do dramaturgo arousán e do filósofo vasco Unamuno.

Esta columna tan surrealista, titulada “Don Quijote 1947”, figura no Volume VII dos “Papeis de Borobó” que leva por título: “Anacos de la máxima ciudad”. A maioría deles atinxen a asuntos composteláns, mais en “El conferenciante de Padrón” fíxase nunha visita de Camilo José Cela a Santiago. E dase a circuntancia de que un e outro (CJC e “Borobó”) viñeron ao mundo en 1916, con tres meses de diferenza, polo que tamén se cumpre este ano o centenario de ambos os dous. No discurso que Raimundo García Domínguez pronunciase en Ponteceures (o seu Extramundi literario) en 1997, para agradecer o título de Fillo Predilecto da vila, referiuse ao seu paisano de Iria Flavia nestes términos:

“Pasado medio século despois de que eu fixera bastante famoso entre a inmensa minoría galega o fantástico nome da miña vila, Camilo José Cela aludéu na súa columna de “ABC” a “Borobó”, *el viejo amigo del novelo sin fin de los anacos, que sitúa en una legendaria, hipotética y apócrifa Extramundi*”.

E tanta forza e encanto tiña este clásico topónimo da nosa común terra de Iria, que o Premio Nobel padronés lle dou o título de *El Extramundi y los Papeles de Iria Flavia*, á revista trimestral fundada e dirixida por él; órgano da Fundación Camilo José Cela, que ven a ser a prolongación dos *Papeles de Son Armadans*, a súa masía mallorquina.

SEMBLANZA DE RAIMUNDO GARCÍA DOMÍNGUEZ BOROBÓ

Raimundo García Domínguez naceu o 10 de xullo de 1916 na poboación pontevedresa de Valga - término municipal de Pontecesures a partir de 1925- e pasou parte da súa infancia en Caldas de Reis. Fillo de Víctor García García-Lozano e Dolores Domínguez Sierra, estudou o Bacharelato na escola da súa vila, examinouse, por libre, no Instituto de Pontevedra e, posteriormente, cursou Filosofía e Letras (Sección de Historia) na Universidade de Santiago. Ao concluír a súa carreira (maio de 1936) foi bolseiro da Facultade de Filosofía e Letras compostelana na Universidade Internacional de Verán, de Santander. Alí sorprenduno o estallido da Guerra de España. Ordenado polo Ministerio de Instrucción Pública da Segunda República o traslado en corporación da Universidade Internacional a Madrid, comparte o seu destino, e alóxase na famosa Residencia de Estudiantes, do Pinar, da que foi un dos seus últimos integrantes.

Na defensa de Madrid

Raimundo García Domínguez foi secretario de actas de Vanguardia de Izquierda Republicana, minúsculo partido fundado en Santiago en 1935, e ao chegar a Madrid adscribiuse á Unión Xeral de Traballadores, de cuxa Federación de Traballadores do Ensino sería membro. Co batallón Félix Barzana deste sindicato, participou na defensa de Madrid, en novembro de 1936. Pasou despois á Artilería da 1ª Brigada Internacional, da que foi trasladado á da IIIª División. A partir de 1937 publícanse os seus primeiros artigos na revista artilleira "Estímulo", asinados sucesivamente como Borobó, Raimundo Lozano e Sarxento Levi. Preto dos vinte e un anos, intervéñ cun grupo artilleiro na batalla de Brunete, formando parte do XVIIIº Corpo de Exército. Posteriormente é designado Comisario de Transportes do IIIº Corpo nos sectores do Jarama e de Segorbe.

Afiliase ao PSOE nos últimos días da Guerra, pola peregrina razón de que a estaba perdendo o bando en que militaba. Enrique de Francisco, secretario xeral do PSOE en Madrid, pide asinar a súa afiliación por esta causa. Caeu prisioneiro en Madrid o 2 de abril de 1939. Logo de pasar por diversos campos de concentración, un batallón de traballadores e o cárcere de Porlier, cumpriu o servizo militar nun rexeimento de Cabalería de Marrocos, no que participaban oriúndos do devandito país e españois.

Ao concluír a súa etapa castrense -que durou ata novembro de 1942-, e tras unha breve etapa en Zaragoza, actúa intensamente na clandestinidade dentro do PSOE do interior. Serve de enlace, nos anos corenta, entre os socialistas residentes en Galicia -cuxo núcleo principal estaba cumprindo pena nas Minas de

Silleda- e a dirección clandestina do Partido en Madrid, que encabezaba Vicente Valls, membro da Comisión Executiva socialista durante os anos 1944 e 1945.

A Xeración de "La Noche"

Tras unha breve etapa en Zaragoza, inicia a súa activa vida xornalística en Madrid colaborando no “Españañol”, “La Estafeta Literaria”, “Fantasía”, “Finisterre” e na terceira páxina do diario “Madrid”. Cando empeza a súa publicación “La Noche”, de Santiago (1 de febreiro de 1946), comeza a escribir a súa columna, primeiro co nome de “Lacón con gregos”, logo chamada “Cacho de broa” que habería de facerse popular baixo o epígrafe de "Anacos". Ocupa “Borobó” no diario vespertino compostelano, sucesivamente, todos os grados da carreira xornalística. A partir do 27 de novembro de 1959 codirixe o matutino "El Correo Gallego" e o vespertino "La Noche". Neste último mantén moitos anos as páxinas literaria e universitaria, nas que habían de darse a coñecer os novos escritores da xeración que levará ese nome. A ela pertencían boa parte das figuras máis prestixiosas da intelectualidade galega na segunda metade do século XX, desde poetas ata escritores pasando por artistas plásticos, historiadores e xuristas.

Comparte, algúns deses anos, o seu labor nos diarios galegos coa correspondencia dos madrileños “Informaciones” e “ABC”. Cando cesa na dirección dos rotativos santiagueses, colabora asiduamente en “Diario de Pontevedra”, cunha serie de anacos que recollerá nun volume titulado “La gran perdonanza del 65” (inédito). Destituído pola súa empresa editorial (febreiro de 1965), así como apartado da súa sinecura de Cronista Oficial de Santiago e forzado economicamente a deixar o seu domicilio compostelano, marcha a Madrid como subdirector do primeiro diario económico da historia de España chamado “3E”. Ao tempo asina co seu heterónimo Anxelo Novo a columna literaria denominada "Callejón del Gato", en “Arriba”. Pasa máis tarde á Axencia EFE, na cal foi Redactor Xefe de Archivos, ata a súa xubilación en 1978.

Durante os anos da transición, escribiría outra columna en “El Socialista” baixo a rúbrica de “El Personal”, aínda que colaborou, en distintos momentos, na “Vanguardia”, “ABC”, “Informaciones”, “Pueblo”, “El País”, “El Imparcial”, “El Sol” e “La Tarde”. Editorialista da revista “Qué” ata a súa extinción e pluma presente, con máis ou menos frecuencia, na revista “Blanco y Negro”, “Historia y Vida” e “Historia 16”; as súas crónicas culturais aparecían ademais en moitos xornais da periferia, transmi-

tidas por diversas axencias de prensa.

Teatro e narrativa

Usou durante a súa vida xornalística múltiples pseudónimos -Borobó, Xulio Sierra, Raimundo Lozano, Don Galego ... - e o seu maior gozo era a ocultación da súa personalidade tras eses alcumes, ou tralo seu heterónimo Anxelo Novo, (exconde de Grovas, trostkista e funcionario depurado de Estatística). Ademais de miles de artigos e algunhas narracións foi compoñendo o que Concha Castroviejo chamou (nun ensaio publicado en Grial) "o teatro inaudito e inédito de Borobó" baixo os títulos de: “ Duce, duce”; “¿Quen matou ao Meco?”; “Elección parcial, outras cruces Vitoria”; “Rodrigón” e “Aura e o complexo de Policrates”. Tamén da súa mocidade son o guión “Tina, la piñeira” sobre a Bela Otero, que apareceu na revista “Fantasía”, xunto con outras mostras da súa varia produción xuvenil, tales como a lenda faústica “Xoán Po’reás, burlador de demos”. Con todo, xamais estreou unha comedia e pasou moitísimos anos sen publicar un libro. Padecía o complexo de Policrates de "medo ao éxito”, investigado por Rof Carballo, e que dramatizou na mencionada peza teatral. Un asunto que lle habería de servir de tema para os anacos que mereceron o VII Premio Julio Camba, de xornalismo, en 1986. Aínda que nunca deixou de sentir aquela estraña alerxia e prefería gozar da doca (preguiza), practicando xa o sendeirismo, antes de que se popularizase este nome, paseando alternativamente polas coredoiras do Barbanza, na vertente norte de ría de Arousa, e os arredores da Cidade dos Periodistas, en Madrid. Cultivaba pementos de Herbón, na leira da súa Casa da Fiada, na aldea de Trevonzos (Boiro), como labrego de vocación tardía; á vez que foi debullando alí o seu “Memorial “, cuxo contido transloce en moitas das súas colaboracións xornalísticas.

Incursións políticas

No momento de restablecerse a Monarquía e comezar a actuación pública das organizacións políticas que abandonaban a clandestinidade, o sector histórico do Partido Socialista Obrero Español confiou a Borobó a tarefa de relacionalo coa Prensa e demais medios de comunicación. Apreciou o seu labor, confirmándoo nela, ao ser designado membro da súa Comisión Executiva, no único congreso celebrado en Madrid por ese histórico partido, tralo seu longo exilio, presidido por Rodolfo Llopis. Con todo, meses despois, cativado quizá polo "embujo sevillano" de Felipe González, escribe, en vésperas das eleccións do 15 de xuño de 1977, un “Manifiesto á conciencia liberal do pobo español”, asinado

ademais por outros socialdemócratas. Isto marcou a incorporación de todos eles ao PSOE renovado; organización que ía integrando as ramas dispersas do socialismo español. Durante o breve período en que a dirección do ascendente Partido Socialista (entón chamado renovado) quedou a cargo dunha Comisión Xestora, Raimundo García Domínguez foi designado por ésta para formar parte da Comisión de Cultura dependente dela. Foi a última misión política de Borobó, salvo a presidencia da Agrupación Socialista de Boiro, que exerceu de modo máis ben honorífico. Nos seus últimos anos, xa xubilado do seu traballo profesional, intensificou paradoxalmente a colaboración xornalística e a súa tarefa literaria. Nunca cortara os lazos cos seus lectores de Galicia, malia as súas ocupacións en Madrid. Para mantelos fundara en Madrid, en 1969, “Chan”, a revista dos galegos, brillante e frustrado empeño de facer un órgano da cultura galega fóra do país. Nela publicou “Lina la Bella”, outro texto igualmente consagrado a Carolina Otero.

Volven os"Anacos", aparecen os libros

En 1982 reapareceron os "Anacos", nas columnas de “La Voz de Galicia”, alongándose a súa publicación ata 1989. Logo faríaos, certo tempo, en “El Ideal Gallego”. En 1986, Edicións do Castro publica o libro "El fantasma de Valle-Inclán”, que constituirá o primeiro tomo dos “Papeis de Borobó”, formando parte da colección “Documentos para a historia contemporánea de Galicia” da citada editorial. Tamén consagrará á figura do pai de Don Ramón do Valle-Inclán un opúsculo publicado polo Museo de Pontevedra (en 1986). Cabe afirmar que Borobó foi o escritor que máis artigos dedicou ao dramaturgo arousán, ao que coñeceu cando era un rapaz na Cerámica Celta (xunto ao seu pai, Don Víctor García García-Lozano, médico de profesión que se dedicaba como "hobby" a deseñar pezas na Calera de Pontecesures). Unha selección de devanditos artigos figura no libro “Anacos Valleinclanianos”, editado postumamente pola propia Fundación Valle-Inclán, de cuxo Patronato foi membro Borobó ata o seu falecemento.

Biógrafo dos grandes personaxes da súa terra, "Pablo Iglesias, el gallego”, editado pola Enxebre Orde da Vieira, -en cuxa creación participou-, constitúe o segundo volume dos Papeis de Borobó. Un guión literario titulado "La mocedad de Pablo Iglesias” (inédito) amplía a súa biografía daquel "educador de xentíos”, ao que se refire con amplitude noutro libro: "A nacementa do socialismo en Galicia" (editado en 2001 por Galaxia).

No "Libro de los tropiezos" (aparecido en 1989), terceiro dos Papeis de Borobó, evocará momentos e claves da transición á democracia en Galicia. No cuarto e quinto, "La Raíz Mágica del Primero de Mayo y otros históricos empalmes", realiza un estudo etnográfico que revela as orixes pagás do Día do Traballo, -moito antes de acontecer os sucesos de Chicago-. Así mesmo analiza a economía galega na época da Ilustración e o ludismo na España contemporánea. Como os dous anteriores, é publicado por Edicións de Anxelo Novo, que tamén aluma os "Primeros Anacos Santiagueses" (tomos VI e VII da serie).

Os Papeis de Borobó constitúen un esforzo editorial realizado persoalmente polo autor, sen contar con ningunha das axudas que tanto proliferaron no ámbito cultural español. De modo singular na Comunidade Autónoma galega, para traballos que disten moito de alcanzar as extraordinarias dimensións materiais e espirituais destas obras.

Tanto que o plan de edición destes Papeis comprendía cincuenta tomos, necesarios para recoller a produción dunha pluma que abar-

cou todos os xéneros literarios: teatro, narrativa, estudos históricos e biográficos, á parte do seu inxente labor xornalístico. Todos eles extraídos do xamais exhausto “Corpus Boroborum”, onde foi acumulando os seus escritos máis dispersos; gardados moitos, en recortes, polos seus máis constantes lectores. Estes empezaron a ver a luz, en sucesivos rolos, dos que se publican "Catoira sur lle Ulla" (2001), "Tropiezos con el maestro Asorey”, (2003) e "Vida breve de Andrés Muruais", (2005, póstumo), editados por Hipocampo Amigo.

Na tranquila espera da oportunidade económica e editorial que lle permitise reemprender a publicación dos seus Papeis, ao iniciarse a década dos noventa, Borobó continuou escribíndoos en " La Región ", de Ourense, e no "Atlántico Diario", de Vigo, onde seguiron aparecendo, case diariamente, os seus anacos, durante un lustro. Aínda que, desde

cunha selección dos seus anacos dedicados ao gran polígrafo ourensán, titulado "O reiseñor de Trasalba" (localidade ourensá onde “Borobó” recibiu ese galardón). Dous anos despois, saíu da imprenta o libro “A cantora do Sar”, editado pola Fundación Rosalía de Castro, da que fora patrón cando foi creada. Nel recompila parte dos seus anacos sobre a poetisa romántica, tan vinculada a Padrón. Nesta vila, preto da que naceu súa dona Carlota Paz Barreiro e onde viu a luz a súa filla Margarita, fóralle entregado nos anos oitenta o Pergamiño de Honra e Louvanza do Pedrón de Ouro. A obra sobre Rosalía renova a serie dos Papeis de Borobó, na que tamén se integrará "Daniel, o noso", libro que ve a luz no ano 2000, publicado por Edicións do Castro. Versa sobre a figura de Castelao, cuxa morte en Bos Aires valorou amplamente cando ocorreuu desde “La Noche”, saltando as consignas da censura. O

Brañas en 2001) e "Castelao con Valle-Inclán" que deu a coñecer a revista Madrygal, da Universidade Complutense madrileña. Un concepto, o de madrigalego, cuxa paternidade lle corresponde a Borobó, e foi galardoado co Madrigalego de Ouro na primeira edición destes premios pola Enxebre Orde da Vieira. Non en balde asinou parte dos seus escritos nesa terra imaxinaria chamada Madrigalicia. Medalla de Castelao en 1986 e Premio de Comunicación da Xunta de Galicia, ao comezar o terceiro milenio, máis de setenta autores, entre escritores, xornalistas e artistas, do máis plural abanico ideolóxico, dedicáronlle o libro Homenaxe a Borobó no ano 2002. Para entón xa fora designado Fillo Predilecto de Pontecesures, e puido gozar coa "conversión en rúa" da súa propia vila natal, -como el mesmo dixo-, ao unirse o seu nome ao do médico Don Víctor (o seu pai) na guía de

“Borobó” co seu grande amigo Aquilino Iglesia Alvariño.

principios de 1991, se caracterizaron por posuír un fio argumental ao xeito dun folletín xornalístico, ou do que agora se denomina "culebrón". Forma este conxunto de máis dun milleiro de anacos un singular xénero literario que o autor bautizou co nome de nobelo e que neste caso se titulou, provisionalmente, “Las uvas de María Laura”.

Traballos históricos e vertente lírica

Colaborou logo, fuzazmente, no xornal "Diario de Pontevedra", e retornou ao diario "El Correo Gallego", dentro do suplemento "Correo del 93”, que alí mantivo o Consorcio de Santiago de Compostela. Xustamente a cidade xacobeaba, berce de catro dos cinco fillos de Borobó (Carlota, Beatriz, Paola e Raimundo) honrouno coa súa Medalla de Ouro ao Mérito Cidadán, en 1996, por acordo unánime do seu Concello.

Tras renovar a súa colaboración na edición en galego do diario matutino compostelán, que mantería o resto da súa vida, deu primicia nas súas páxinas da traslación aérea de Santiago Apóstolo. Materia sobre a que disertou nunha conferencia pronunciada na Casa de Galicia, de Madrid, e que sería publicada logo en Cuadernos de Estudios Gallegos. Colección onde apareceron tamén o seu ensaio histórico acerca de "Los dos San Martín, el primer patrón y el primer apóstol de Galicia" e a "Vida y obra de un santo varón: Joaquín Díaz de Rábago. Teórico e historiador del cooperativismo (1837 – 1898)". Asunto este último sobre o que incidiron numerosos artigos e estudos seus, publicados en Empresa Cooperativa e Economía Industrial. Neles afondou sobre personaxes decimonónicos precursores da autoxestión.

Pouco antes de finalizar o século XX, Borobó recuperou a súa condición de biógrafo dos seus paisáns máis ilustres. A Fundación Otero Pedrayo outorgoulle en 1997 o seu Premio Trasalba, e publicou un libro

veterán xornalista tivo oportunidade de tratar persoalmente ao guieiro da galeguidade, a derradeira vez en Madrid, comezada xa a guerra incivil. Á vez que publicaba novos títulos, Borobó multiplicou as súas actividades en seminarios e xornadas dedicadas a insignes paisáns galegos, ao comezo do século XXI. Xa o fixera nos congresos sobre Ánxel Fole e Castelao ao termo da centuria anterior e continuou nos dedicados a Manuel Antonio, Álvaro Cunqueiro, Eugenio Montes e Ramón Cabanillas no novo milenio. Así mesmo participou no I Congreso de Poesía Galega de Vilagarcía de Arousa. A faceta lírica de Borobó, notablemente enriquecida na fase final da súa vida e obra, inclúe títulos como “Anaco de de amor a Rosalía”; “A Rianxada”; “O meiró dos limóns, ao mouro Federico”, “A Galicia de ouro” e “Os versículos do Barbanza”, entre outros.

Octoxenario en “Madrigalicia”

Sendo xa octoxenario, Borobó intensificou a súa actividade literaria e xornalística. A Universidade de Santiago de Compostela e o Concello pontevedrés de Cuntis outorgáronlle o III Premio de Xornalismo de Opinión Roberto Blanco Torres (xuño de 2001) polos "anacos" recollidos en "O Correo Galego" e unha selección dos aparecidos no semanario "A Nosa Terra" o ano precedente. A editorial deste nome publicará logo postumamente o "Libro dos Exemplos", con sesenta e cinco retratos de personaxes coetáneos vinculados con Galicia, aos que na súa maioría tratou durante a súa longa peripiecia vital. Neste semanario galego, editado en Vigo, mantivo cátedra e páxina aberta desde outubro de 1997 ata os últimos días da súa vida. Do cambio de milenio datan tamén dous estudos de interese histórico. "Las controversias de Murguía y Brañas con Castelar y Sánchez Moguel a propósito del regionalismo" (publicado pola Fundación Alfredo

rúas da urbe cesureña, unha tarde primaveral de 2003. Pouco despois de inaugurala presentou o libro “O Cesures de Don Víctor”, con algúns dos anacos máis belos e insólitos do seu xornalismo literario. Foi o seu último acto público en vida.

Posteriormente, xa no leito da dor, recibiu o título de presidente de honra da asociación “Galicia Viva” e foille entregado o de “Fillo Adoptivo de Boiro”, municipio coruñés onde está Trevonzos, a súa morada favorita, antefirma de moitos dos seus escritos.

Tras falecer o 28 de agosto de 2003 en Santiago de Compostela, os restos de Borobó foron velados no Panteón de Galegos Ilustres da "máxima cidade", que lle consagrou o nome dunha das súas rúas. Outro tanto fixo o Concello de Boiro, onde da nome a unha Asociación Cultural das “Mocidades Socialistas” dende xuño de 2009.

Así mesmo, a Corporación Local da pontevedresa de Caldas de Reis decidiu designalo o 26 de maio de 2006 Fillo Adoptivo. ("Borobó" pasara parte da súa niñez nesta vila termal, como ten lembrado nos seus escritos, porque a súa nai "Dona Lola" era filla de Elisardo Domínguez, propietario do Hotel-Balneario Acuña alí existente). Por outra banda, Raimundo García Domínguez "Borobó" tamén dalle nome ao premio de xornalismo de Opinión creado pola Asociación de Periodistas de Santiago de Compostela, dende 2009.

A memoria de Borobó segue viva entre os galegos. As súas cinzas repousan no cemiterio de Pontecesures, pero a obra do xornalista e escritor continúa latente. As homenaxes que se lle tributaron, a edición dos seus textos inéditos e os galardóns que segue merecendo, anos logo de abandonarnos, así o amosan. Queda moita tarefa por diante. "Sempre e máis despois”, escribiu Borobó no prólogo á súa biografía de Castelao e cabe repetir agora, como conclusión deste relato sobre a súa vida e obra.

"Borobó" de neno, sostido polo seu pai don Víctor, nunha velada campestre en Caldas de Reis con familiares e amigos. A súa nai, dona Lola, posa descuberta ao fondo da imaxe, xunto á dama do chapéu.

OBRAS DE "BOROBÓ" (Por orde cronolóxica)

- El fantasma de Valle-Inclán (1986) ISBN: 84-7492-302-6.
- Pablo Iglesias, el gallego (1986) D.L. M-24133-1976.
- Libro de los tropiezos (1989) ISBN: 84-404-3761-7.
- La raíz mágica del Primero de Mayo (1989) ISBN: 84-404-4654-5.
- Primeros anacos santiagoueses (1990) ISBN: 84-404-6387-1.
- La tremenda niñez de la Bella Otero (1992) ISBN: 84-85553-101.
- Xoán Po´ reás burlador de demos D.L.: VG-331-92.
- O reiseiro de Trasalba (1997) ISBN: 84-920781-1-1.
- Anaco de amor a Rosalía. A Rianxada (1998). Colección Hipocampo Amigo.
- Vida y obra de un santo varón: Joaquín Díaz de Rábago. Teórico e historiador del cooperativismo (1837-1898). Cuadernos de Estudios Gallegos. Tomo XLV. (1998).
- A cantora do Sar (1999) ISBN: 84-87668-11-9.
- Daniel o noso (2000) ISBN: 84-7492-991-1.
- As controversias de Murguía e Brañas con Castelar en Sánchez Moguel (2001) ISBN: 84-88051-93-X.
- A nacemento do socialismo en Galicia (2001) ISBN: 94-8288-447-6.
- Catoira sur le Ulla (2001) ISBN: 84-932-093-2-5
- O novelo dos anacos e outros exemplos (2002) ISBN: 84-9750-123-3.
- Tropiezos con el Maestro Asorey (2003) ISBN: 84-932093-5-X.
- O Cesures de Don Víctor (2003) D.L.: VG-469-2003.
- Libro dos exemplos (2003) ISBN: 84-96203-34-4.
- Memorial de Trevonzos en "Plumas e Letras en La Noche". (Coautor) ISBN: 84-453-1656-7.
- Anacos (2000) en Xornadas sobre Manoel Antonio. (Coautor) ISBN: 84-453-2996-0.
- Castelao con Valle-Inclán (2001) en Congreso sobre Castelao. (Coautor) ISBN: 84-453-3001-2.
- Empalme sobre Eugenio Montes (2001) en Xornadas sobre Eugenio Montes. (Coautor) ISBN 84-453-3180-9.
- A xeneración dos Ramóns (2003) en Xornadas sobre Ramón Cabanillas. (Coautor) ISBN 84-453-3233-3.
- "El sueño de Carlomagno y los destinatarios de la Epístola Leonis" (2003) ISSN: O210-847-X.

PÓSTUMOS

- Libro dos exemplos (2003) ISBN: 84-96203-34-4.
- “Anacos Valleinclanianos”. C 2841-2004. Fundación Valle-Inclán (2004).

LIBROS INÉDITOS

- La gran perdonanza del 65.
- Los bigotes de Camilo Bargiela.
- Felipe Ducazcal y la "partida de la porra".

DRAMATURXIA E GUIÓNS CINEMATOGRAFICOS PUBLICADOS

- "Elección parcial", na revista "Fantasía" (Madrid).
- "Tina, la Piñeira", na revista "Fantasía" (Madrid) e na revista "Chan" (Madrid).
- "Lina la bella", na revista "Chan" (Madrid).

DRAMATURXIA INÉDITA

- “Duce, duce”.
- “¿Quién mató al Meco?”.
- “Rodrígón”.
- “Aura y el complejo de Polícrates”. A dramaturxia de “Borobó” foi traducida ao galego Profesora universitaria Ana Acuña.

ADAPTACIÓNS TEATRAIS

“Xoán po´reás”, conto para teatro infantil. Por Iolanda Rodríguez Aldrei.

ARTIGOS PUBLICADOS CO SEU NOME OU BAIXO UN DESTES PSEUDÓNIMOS: BOROBÓ, SARGENTO LEVÍ, ARIEL, JULIO SIERRA, RAIMUNDO LOZANO, DON GALLEGO OU BAIXO O DE SEU HETERÓNIMO ANXELO NOVO, DESDE 1936 HASTA 2003 NAS SEGUINTES PUBLICACIONS PERIÓDICAS:

Estímulo (Madrid), El Español (Madrid), La Estafeta Literaria (Madrid), Fantasía (Madrid), Finisterre (Madrid), Madrid (Idem), La Noche (Santiago de Compostela), El Correo Gallego (Santiago de Compostela), ABC (Madrid), Informaciones (Madrid), Diario de Pontevedra (Pontevedra), La Vanguardia (Barcelona), Arriba (Madrid), Desarrollo (Madrid), 3E, (Madrid), Chan (Madrid), PPO (Madrid), Qué (Madrid), Blanco y Negro (Madrid), Pueblo (Madrid), El Imparcial (Madrid), La Tarde (Madrid), El Socialista (Madrid), Economía Industrial (Madrid), Empresa Cooperativa (Madrid), El País (Madrid), Historia y Vida, Historia 16, La Voz de Galicia, El Ideal Gallego (La Coruña), La Región (Orense), Atlántico Diario (Vigo), A Nosa Terra (Vigo), O Correo Galego (Santiago de Compostela), Galicia Hoxe (Santiago de Compostela), Cuadernos de Estudios Gallegos (Santiago de Compostela).

RECOÑECEMENTOS

Vocal do Patronato orixinal da Fundación Rosalía de Castro. Vocal do Patronato orixinal da Fundación Valle-Inclán. Académico correspondente da Real Academia Galega. Cronista Oficial de Santiago de Compostela. VII Premio Julio Camba de Xornalismo. Pontevedra. Medalla de Castelao. Xunta de Galicia. Medalla de Ouro ao Mérito Cidadán. Concello de Santiago de Compostela. III Premio Xornalismo de Opinión Roberto Blanco Torres. Universidade de Santiago de Compostela e Concello de Cuntis (Pontevedra). Premio de Comunicación da Xunta de Galicia. Fillo Predilecto do Concello de Pontecesures (Pontevedra). Fillo Adoptivo do Concello de Boiro (A Coruña). Fillo Adoptivo do Concello de Caldas de Reis (Pontevedra). Os Concellos de Pontecesures, Boiro e Santiago de Compostela designaron rúas co seu nome e alcume.

A XERACIÓN DE LA NOCHE

"Foi LA NOCHE o refuxio, o asideiro para tantas plumas que se atopaban faltas de calquera outra táboa de salvación literaria ou artística. Sería, ademáis, o berce no que se arrollaron cen rapaces que hoxe, en plena sazón, son gala e honra das letras e do profesorado galego".

(Fragmento de “Borobó” no Memorial de Trevonzos, páx. 20 do libro “Plumas e letras en LA NOCHE”, publicado en 1996)

Cinco meses despois da victoria total dos Aliados sobre o Eixe na Segunda Guerra Mundial, o réxime de Franco virou a súa política -vinculada no plano exterior ás ditaduras nazi e fascista- outorgándolle maior protagonismo na esfera interior ao sector católico fronte á Falanxe. Nesa conxuntura política apareceu o xornal LA NOCHE en Santiago de Compostela, cuxo primeiro exemplar saíu da imprenta fai 70 anos neste 2016.

Para comprender o xerme da xeración de “LA NOCHE”, é fundamental o papel de Xosé Goñi Aizpurúa, director-fundador do xornal, en 1946, de ideoloxía carlista como a familia Sáenz-Diez -máxima accionista entón de Editorial Compos-tela-. Así o narrou “Borobó”, na introdución do libro “Plumas e le-tras en La Noche”:

“Desaparecida a revista *Nós* e enmudecido-los demais portavoces da mentalidade galeguista, os preclaros espíritus da xeración de *Nós* acolléronse ás páxinas abertas a eles polo sorprendente xornalista e carlista basco, Goñi Aizpurúa.

Así, Vicente Risco, Otero Pedrayo, algunhas veces Cuevillas, constantemente Ben-Cho-Shey, e case tódolos epígonos desa “inclita xeración” e colaboradores da súa re-vista -Paz Andrade, Filgueira Val-verde, Antón Fraguas, Carballo Calero, Iglesia Alvariño, Anxel Fole, Álvaro Cunheiro, Fernández del Riego, etc.- pasaron, unha decena de anos despois de ser silen-ciada aquela, a asinar, máis ou menos asiduamente, en LA NOCHE”.

Para “Borobó”, o diario da tarde de Santiago tamén “encheu, dalgún xeito, o baleiro que deixara o diario de Portela Valladares ó incautarse del a Prensa del Movimiento. Moi-tos dos habituais colaboradores de *El Pueblo Gallego*, despois dun de-cenio de silencio, puideron deste xeito volver a expresarse en LA NOCHE.

Pois na nómina dos colaboradores desta, ó inicia-la súa andaina, figu-raban a maioría dos escritores gale-gos de certo renome que aínda sobrevivían en España”. Emilio Merino Losada, que foi o primeiro periodista do vespertino compostelán, nas súas memorias ti-tuladas *“Pequena historia de un hombre cabal”*, informa da súa marcha á Coruña o 1 de agosto de 1946, para traballar en *El Ideal Ga-llego*, “... el diario entonces puntero de Galicia”, cinco meses despois de ter contribuído á fundación de LA NOCHE ... e conseguir que colabo-raran nas súas columnas escritores entón vetados pola censura. “Y lo que me parece más importante -en-gade Merino-: publicar algunos tex-tos en gallego, como era una sección diaria, titulada *Parladoiro*, que firmaba Ramón Otero Pe-drayo”.

Segundo relata “Borobó” no “Me-morial de Trevonzos”, substituíu a Merino, como único redactor de LA NOCHE, Landeira Yrago, “sapien-tísimo autodidacta (...) Unía a súa pasmosa información sobre as letras de tódolos tempos e países, unhas aptitudes excepcionais en canto á confección de xornais”.

“Levaba varios meses escribindo os “Anacos” dende Madrid, -precisa Raimundo García Domínguez-cando volvín a Galicia, polo nadal de 1946, e visitei a redacción do xornal no que viña colaborando a diario dende o seu primeiro nú-mero. Goñi presentóume ese día a Landeira, convidándome a que me quedara en Santiago para que o axudara na tarefa de redacción”. “Borobó” aceptou o traballo, recoñecendo que era un labor novo para él, “pois aínda que xa colaborara con asiduidade en publicacións de certa importancia -coma o diario *Madrid* e o semanario *El Español*, por exemplo-, nunca traballara, dende dentro, na prensa. Cando

chega a LA NOCHE, conta que “a rotativa e as linotipias parábanse con frecuencia, pois ademais de comida faltaba enerxía eléctrica”.

Contra corrente

Nesa “longa noite de pedra” na que vivía Galicia, algunhas luces alumeba-n o seu pensamento. Para “Bo-robó”, foi “Otero Pedrayo a máis brillante estrela de LA NOCHE, se parodiámo-lo espígrafe do santo as-trónomo Aller (“Las estrellas y la noche”). E valla afirmar que aquel firmamento xornalístico supuxo, sen dúbida, a culminación do espírito ga-lego, contradictoria e paradóxicamente manifestada, a través do vespertino compostelano, na época de maior opresión cultural do país. Pero acaso o espírito esixa, para ser auténticamente fecundo e creativo, ir contra corrente”.

No relativo ao uso escrito do caste-lán ou da lingua de Pondal, o xorna-lista cesureño apunta que “alternaban os habituais colaborado-res de LA NOCHE unha e outra lin-gua, segundo o asunto que trataban e segundo o seu humor; acomodán-dose normalmente ás preferencias lingüísticas da mesocracia galega, de orixe allea, que presumía de falar en español”. Nomes como os de Victo-riano García-Martí, Manuel Cereza-les, Pura e Dora Vázquez, Ramón González Alegre, Antonio Odriozola empezaban a frecuentar as páxinas do vespertino naquel tempo.

A finais dos anos corenta, Goñi en-comendoulle a Francisco Fernández del Riego e Xaime Isla Couto que redactaran e confeccionaran en Vigo o Suplemento Literario de LA NOCHE. “Foi “como un ensaio xeral, cos actores xa vestidos cos tra-xes de saír á escena, dó que pronto sería a Editorial Galaxia -apunta “Borobó”-. Mais iso non significaba unha exclusiva dedicación do xornal de Goñi a difusión da intelixencia galeguista. “Como quedaba ben pa-tente nas dúas constantes columnas paralelas -subliña- que aparecían a ámbolos dous lados da última pá-xina: a “Nebulosa” de Manuel Raba-nal e os meus “Anacos”. Da Redacción de “La Noche” partiu a principios dos cincuenta José Lan-deira Yrago, rumbo a Río de Xa-neiro, para chegar a ser un cuarto de século despois director de “El Faro de Vigo”. Tamén por aquel tempo to-maran as maletas a novelista e crítica literaria Concha Castroviejo, para traballar en distintas publicacións dende Madrid, e o periodista Anto-nio Domínguez Olano, que asinaría despois como reportero no diario “Pueblo” de Emilio Romero. Así mesmo encamiñou os seus pasos cara á capital de España aquel xor-nalista vasco chamado Goñi Aizpu-rúa para dirixir o diario “Informaciones”. O seu fillo, José

Luis Goñi Etchebers, nomeado no seu lugar director de “La Noche” -por indicación paterna- deixóulle o campo libre a “Borobó, quen xa rexía tácitamente o xornal. Rai-mundo García Domínguez debería agardar ata o 27 de novembro de 1959 para chegar a dirixir o vesperti-no “de iure”, encabezando tamén "El Correo Gallego" a partir do pri-meiro de abril de 1960. Segundo Raimundo García Domín-guez, aínda non alboreara por entón a xeración de LA NOCHE. “cando menos os mozos universitarios dos que tiña de ser guiero, anos despois, ideoloxicamente, Ramón Piñeiro. Aínda que se estreaban nas súas co-lumnas outros rapaces, de ben probada capacidade literaria. As súas ideas, moi avanzadas, poucas veces se poderían identificar coas pura-mente galeguistas”. Con todo, “Borobó” relacionara entre a sí a destacados galeguistas por aquelas datas. Pola súa media-ción, Manuel Beiras -que asinaba co pseudónimo “Eubensei”- coñeceu ao compoñente de “Nós” Xosé Ramón Fernández Oxea, “Ben-Cho-shey”. Mesmo sucedeu cando o xornalista fíxo a presentación do médico Do-mingo García-Sabell ao dirixente do Partido Galeguista Ramón Piñeiro, brote dunha amizade duradera.

Paso á mocidade

Antonio Bonet, Pepe Ruibal e “Lito” Santamaría foron os tres primeiros mozos integrantes da chamada xera-ción de “La Noche”. “Borobó” aco-lleu con bonhomía a eses colaboradores novos, adicándolles consello e orientación. Bonet Correa-Calderón -quen preside a Real Aca-demia de Belas Artes de San Fernando na actualidade- lembróu ao director de “La Noche” no seu dis-curso de ingreso nesa institución, por marcar o rumbo da súa vida como historiador da arte, inicialmente en-caminado á da lingua e a literatura. Os outros dous colaboradores cita-dos máis arriba xa non están entre nós. José Ruibal, autodidacta, ini-ciouse primeiro como poeta e crítico de arte, para consagrarse máis tarde a dramaturxia e o activismo político, sendo expulsado do Partido Comu-nista polo seu afán de independen-cia. José Luis Vázquez Santamaría, precoz e portentoso crítico musical, de ideas fascistas e paixón milita-rista, “foise liberalizando, acaso in-fluido pola miña proximidade -segundo Borobó- ata ser encarecado como comunista, e convertirse logo en abogado de sona en León.

No seu libro “Os anos escuros”, Xosé Luis Franco Grande narra que “...arredor de 1950 ou 1952 unha nova xeración cultural empezaba a lumbrigar na escura realidade da Ga-licia daqueles anos. Méndez Ferrín -un dos seus destacados membros-

tena denominado Xeración das Fes-tas Minervais e Borobó “Genera-ción de La Noche”, porque nese diario da tarde moitos de nós, ao chegarnos a Santiago, empezamos a publicar artigos, poemas e outras colaboracións nas súas páxinas”.

A revista “Cuadernos para el diá-logo” dedicoulle en 1969 un nú-mero monográfico a “30 años de literatura española”. Basilio Losada e Xosé Luis Méndez Ferrín sinala-ban na parte referida a Galicia que “en esta etapa inicial de recupera-ción, que va de 1950 a 1955, repre-senta también un papel decisivo el diario La Noche, de Santiago. A tra-vés de sus páginas -de sus suple-mentos literarios, que hicieron época- se manifiesta una visión pro-blemática de Galicia, se postula en un momento de extraordinaria difi-cultad, el cultivo del gallego y pu-blican sus primeros trabajos un grupo de universitarios que había de constituir lo que alguien más tarde llamó “generación de La Noche”. Máis adiante, Losada e Ferrín refi-ren que “poetas y narradores tienen una vertiente ensayística y crítica que halla acogida en las páginas del diario compostelano *La Noche*. Rai-mundo García Domínguez, "Bo-robó", maestro de periodistas y director del diario compostelano, en su última etapa de fecundidad antes de su desaparición, acuñó el rótulo de "generación de *La Noche*", con alusión doble al nombre del diario y a la oscuridad expresiva de aque-llos jóvenes epígonos de la angustia existencial”.

Tamén Gonzalo Rodríguez Mouru-llo pronunciouse sobre o grupo de colaboradores do vespertino no libro “Homenaxe a Borobó”: “Da “Xeneración de La Noche” tense dito que “abreu as portas de Com-ingo García-Sabell ao dirixente do Partido Galeguista Ramón Piñeiro, brote dunha amizade duradera.

Vinculados á cultura

O itinerario vital destes robinsóns, que atoparon no vespertino santiago-úes a illa onde expoñer as súas ideas, seguiu vinculado xeralmente co mundo da cultura, Aínda que pro-fesionalmente se dedicaran a outros menesteres. Gonzalo Rodríguez Mourullo -logo avogado penalista e catedrático de Dereito cuxos dictá-menes fixeron doutrina-, Xosé Ma-nuel Beiras -quen substituíra como crítico musical a “Lito Santamaría”, catedrático de Economía, adail do BNG e actual líder de Anova-, Xesús Alonso Montero -catedrático de Lin-gua e Literatura, presidente da Real Academia Galega nestes días- Xosé Luis Méndez Ferrín -escritor, poeta e antecesor de Alonso nese mesmo cargo- ou Bernardino Graña -pri-meiro presidente da Asociación de Escritores en Lingua Galega-. Do mesmo xeito pertenceron á “Xe-ración de La Noche” o devandito es-

critor e avogado Xosé Luis Franco Grande, o poeta e profesor de Lite-ratura Arcadio López Casanova, xunto aos rapsodas xa finados Uxío Novoneyra e Manoel María -prota-gonistas dos Días das Letras Gale-gas de 2010 e 2015 -. Media ducia longa de membros do pleno da Real Academia Galega actual colabора-ban nas páxinas de “La Noche”, cando estaba dirixida por “Borobó”. Entre os colaboradores do vesperti-no nas décadas de 1950 e 1960, desgraciadamente desaparecidos, atópábanse o neurólogo e psiquiatra Xosé Manuel López Nogueira, estu-doso de temas filosóficos, así como o ensaísta e traductor Ramón Lugrís -quen abandonara Santiago nos anos 50, para ser comentarista na BBC de Londres- ou Baldomero Cores Tras-monte, destacado directivo da Aso-ciación da Prensa de Santiago. Unha nómina longa de homes e mu-lleres de letras que esixiría o espazo doutro artigo coma este para ser completa.

Unha redacción compartida

Na parte profesional, “El Correo Gallego” e “La Noche” compartiron Redacción nos anos de referencia. Baixo a dirección de “Borobó” Pola exercía de redactor-xefe. Encarga-dos da información da rúa eran os Alвите -Pepe e Xesús-. O primeiro telecaba a velocidade vertixinosa, ganándolle ao propio teletipo. Seu director lembraba as súas reseñas das Ofrendas ao Apóstolo: “barro-quismo de urxencia que vertía Pepe Alвите ó ritmo endiañado da súa Un-derwood”. Xesús “tiña un singular poder, acaso milagrosos de atrac-ción para as noticias. Acudían a Jesús igual que as moscas ó mel. Recollíaa inmediatamente, ex-trando dos seus petos aquel papel usado de teletipo que él sempre le-vaba encima” ...

Nomes e alcumes como Traveso, Panurgo, Garabal, Couselo, Manolo Paz, os fotografías Santiso e Lavan-deira ... participaban na elaboración dos xornais. O logo escritor e cate-drático Benito Varela Jácome che-gou a facer as crónicas deportivas na súa mocidade.

Como a Redacción, tamén era ambi-valente aquel taller do caserón do Preguntoiro, que imprimía os dous periódicos (matutino e vespertino). Nel, o señor Oubiña pescudaba os tipos de imprenta maiores para com-poñer os titulares, mentres os linoti-pistas vertían os orixinais en chumbo, ao tempo que Eugenio e o seu axu-dante Pita preparaban a rotativa. O fomido Barreiro vixiaba aquel obra-doiro, onde achegábase Borobó xusto para rematar o seu “anaco” na pla-tina. Cando a “Fé” deixaba escapar os primeiros exemplares, o seu direc-tor recollía un par. Gardaba ún dos dous no peto da chaqueta e partía pola rúa de Altamira ...

“La Noche” desapareceu en 1967, apenas dous anos despois de que “Borobó” volvera a Madrid para se-guir exercendo o periodismo, logo de 18 anos entregado como xorna-lista e columnista á sociedade ga-lega. A mellor testemuña do seu labor nese tempo como director foron os noveis compoñentes da xe-ración de LA NOCHE que -como el deixou dito- “de modo ineluctable ten de levar sempre o nome onde ela comezou a escribir”.

“Borobó” traballando no seu despacho da Cidade dos Periodistas en Madrid.

CINCO ENTRE DEZ MILLEIROS DE ARTIGOS

definitivo de "Anacos". Los temas eran variados, como el que relataba la visita de doña Gala de Murguía (a la Casa de Rosalía, en Padrón). Muchos son ya datos históricos ...".

Entre os feitos vividos polo periodista e escritor, trasladados a letra impresa, abundaron os referidos a Extramundi, nome dun lugar padronés, que foi utilizado polo columnista de "La Noche" para disfrazar o de Pontecesures, "facendo de Extramundi a miña phantapolis, ao xeito da Vetusta de Clarín, ou a Marineda da Pardo Bazán, que na realidade eran Oviedo e A Coruña, respectivamente". Desta maneira explicouno "Borobó", en 1997, ao ser nomeado fillo predilecto da súa vila natal. Ullanés de banda esquerda, a súa convivencia co Pai Ulla aparece reflectida nun "anaco" titulado "Sucedió el mes pasado".

AL PRINCIPIO

La literatura —decía un burócrata amigo nuestro— no pasa de ser un juego de palabras, y, jugando con ellas, bautizamos a esta púbrica con el apetitoso nombre que ustedes han leído. Intenta ser una sección diaria que sintetice, y condense al mismo tiempo, lo que en éste y en otros diarios de España, realizaron unas contrafiguras nuestras, bajo los títulos generales de "Aire de Madrid" y "Baul Mundo", contando siempre con la inspiración gratuita del funcionario que citábamos, don Anxelo Novo.

Por ser sintéticos y condensados, hemos pensado que necesariamente deben aspirar al laconismo, clima espartano muy difícil de alcanzar; si una vez al año llegásemos a conseguir un apotegma —la primera cachiporra atómica del bien hablar— nos daríamos por satisfechos. Y, aunque a San Isidoro de Sevilla le pareciese tal vez valedera nuestra etimología, no pretendemos que alguien crea en que el sahroso manjar que da nombre a esta sección, proceda de un puercio lacedemónico.

Aun sin ser del Peloponeso, puede ser breve y jugoso nuestro lacón, y por si fuese espartano, "Picadillo" hizo ley, lo que ya era costumbre, de que se le añadiesen grelos.

¿Y qué representan los grelos, en este sincretismo entre el carácter de los helenos y la cocina de los gallegos, si no al aticismo? La divina gracia ática suaviza el rigor y el vigor de Lacedemonia; así nuestro lacón —jamón de vanguardia— estará corroborado con la extraña verdura de la divagación y del desquite.

Don Anxelo, maestro en esas disciplinas, me decía:

—Haz tu plato periodístico como una original columna clásica: en su te dórico, lacón, y encima un capital ateniense, de hojas de grelo...

B. R. B.

Familiares de "Borobó" lendo LA NOCHE, diante da antiga casa de Lozano, en Pontecesures.

LA NOCHE" comezou a publicarse o venres 1 de febreiro de 1946. Nese número inicial, "Borobó" asinou cas letras consonantes do seu pseudónimo un artigo titulado "Al principio", nunha columna con título gastronómico. E así llo contou a Maribel Outeiriño, nunha entrevista publicada en "La Región":

"Al fundar LA NOCHE, Goñi (director-fundador do periódico) me ofrece una columna diaria, a la que primero llamé "Lacón con grelos", lacón por su laconismo y grelos por la gracia ática que le daban al lacón. Después, como era el último año del hambre, de un hambre atroz, le puse el nombre del alimento más humilde: "Cacho de broa". Goñi y Landeira (redactor do xornal) lo cambiaron por el de "Anaquiños", pero nunca me gustaron los diminutivos y se le puso el

SUCEDIÓ EL MES PASADO

La pesca en el río Ulla no es precisamente un deporte. La vida es dura, atormentada, en estos lares y todavía no se ha tenido que buscar un sucedáneo para el trabajo; aun no llegó el momento de que preocupara a nuestro ribereño -como al Dr. Marañón- la manera de derramar en un afán ficticio la capacidad de acción.

No se mira al río como a un lugar de diversión, de solaz, de enredo. El Ulla es un posible manantial de riqueza, prometedora fuente de bienestar. Cuando todos los caminos se cierran, cuando se agosta el maíz, la helada destruye a la patata, o la peste al cerdo, se mira con esperanza al río: hacia la desembocadura, más allá de Catoira, buscando el berberecho, o ahora, en este tiempo, a su curso medio, más acá de Carcacia, soñando con lampreas, fantaseando con salmones.

El salmón, tras las ondinas, es lo más precioso que en el río se da. Es bello, rico, sabroso y escaso. Antes de desovar, va la hembra del salmón río arriba, ruborosa, sonrojada, de ese color rosa salmón, porque la flor se llama rosa, pues si se nombrara salmón, el pez se denominaría rosa.

Marinero que pesca un salmón, marinero dichoso. Una perspectiva de hambre, de humedad, de tisis, se transforma por arte de encantamiento en una alegre visión de caña de hierbas: una docena de cohetes encendidos con el punto festero, en el patín, a la hora en que se sirve la

rosca. Y aún queda colilla para lanzar después desde la dorna al cielo tronitonante del Ullán, en el día del Carmen, las tres docenas de bombas conquie el pescador paga su diezmo a la providencia.

¡Ay, Virgen del Carmen!, arte encantada fue de la red, tan blanda, tan suave, donde el salmón era recogido como en un colo enamorado. Tanta ternura acunada, brezada, está prohibida por las convenciones internacionales. Sólo se permite la pesca con anzuelo; sangrienta, desgarrada, como un rejeoneo fluvial.

Triunfa el deporte, no queda maíz en los hórreos, ni pinos ya para cortar, pero vienen de la ciudad pescadores de fin de semana, empuñando esas cañas tornadas en lanzas; las remata el anzuelo poderoso y traidor.

Y a esta idolatría moderna del deporte ha de sacrificar Manteiga los dos salmones que pescó, limpiamente. Los lanza al río, pues no quiere delinquir. Tira la red de nuevo y el Ulla paternal se le devuelve. Mas el marinero no cae ni siquiera en la segunda tentación. Nuevamente los va a lanzar al río, cuando oye, entre lágrimas que dejan ciegos a los ojos y sordos a los oídos, decir a su hijo, Manteiguña:

-Deixame, papai, darlles un bico.

Borobó

"Borobó" flotando no río Ulla, co barrio padronés de Paraíso ao fondo.

SE INICIA EL PREGUNTOIRO

Decía hace ya un año: "LA NOCHE nace en el Preguntoiro, que es, si los etimólogos no mienten, la rúa del pregonero. El pregón es el padre del periodismo, y éste bien aviado va cuando reniega de tal paternidad. Nuestro diario no da muestras de renegar de ella ni de dejar en mal lugar a su calle, desde la cual se lanzaba el pregón de más categoría de occidente. LA NOCHE como pregón de Santiago, peregrino y caballero, es el portavoz de Galicia".

LA NOCHE se hace cada vez más gallega, porque cada vez es más compostelana. Llega a Orense y a El Ferrol en figura de "Correo", porque el Atlas con su amenazadora bola y "Fonseca", con su blasón de estrellas, se han incorporado a nuestra redacción.

Si Félix Urabayen, el novelista navarro y toledano, olvidado no muy justamente, humanizaba el Roncal que lo vio nacer, o al Tajo que le vio enseñar, con su visión antropomórfica del paisaje, ¿por qué no hemos de dar vida a la estatua, o al colegio o a la rúa de Santiago? ¡Si ya estaban hablando! lo que faltaba era quien les entendiese, quien les preguntase ...

Preguntar es la primera función del periodista. El periodista es cual esos niños superdotados y latosos que todo lo quieren saber; el periodista es como esos catedráticos activísimos que no hacen más que preguntar, preguntar, preguntar... El periodista es un instructor de causas perdidas, un inquisidor benévolo y disparatado.

Mais a maior parte do tempo pasábaa en Santiago, traballando en "EL CORREO GALLEGO" e "LA NOCHE", pois ambos dirixiu, na rúa do Preguntoiro Nos escasos momentos libres que lle deixaba o seu labor, pola mañá ou no serán, "Borobó" adoitaba acompañar, cun grupo de amigos, ao inxel filólogo e poeta Aquilino Iglesia Alvariño, o seu grande amigo. Segundo recolle no libro "O novelo dos anacos": "Logo de falar un pouco con Varela Jácome, ou calquera outro que estivera traballando na Redacción, emprendíamos a nosa expedición polas tabernas setentrionais e orientais de Santiago, dende o 'Polo Norte', na cima de San Miguel, deica a Rúa Travesa, dando escolta (Antonio Rodríguez) Cadarso, Celestino (Luis Crespo) e máis eu, ó "señor das palabras", así alcumado Aquilino ...". Este outro "anaco" dedicado ao Preguntoiro bautizou unha nova sección do vespertino.

Retornado a Madrid, despois de 18 anos de traballo en Santiago de Compostela, e desaparecida xa "LA NOCHE" en 1967, o xornalista mantivo o seu empeño de seguir en contacto coa "inmensa minoría" dos seus lectores. Así nace en 1969, na capital de España, "CHAN. La Revista de los gallegos", que incorporará firmas pertencentes ás xeracións de"Nós" e "LA NOCHE", xunto a novos profesionais do periodismo galego. O artigo, "Recuperada la comunicación", anoa novamente ese fio entre Borobó e o seu chan.

Deixamos para o final, un dos "anacos" máis trascendentes, reproducido no mesmo espacio de "LA NOCHE" en que foi publicado. Trátase do dedicado a Daniel Alfonso Rodríguez Castelao o 10 de xaneiro de 1950, só tres días despois do seu pasamento no exilio en Bós Aires. Segundo ten contado "Borobó", a morte do guieiro da galeguidade colleuno en Padrón, illado por unha chea do río Sar. En canto tomou á Redacción, revolveuse contra as consignas da censura escribindo este artigo: "Daniel", na súa memoria. Un texto sempre menos divulgado que outros máis tardíos. O seu contido figura debaixo do epígrafe "Atlas en el Toral", nome da columna na que escribía Raimundo García Domínguez sobre política internacional no mesmo diario.

ANACOS

RESTABLECIDA LA COMUNICACIÓN

Solo dispongo de una columna de CHAN en su primer número, para restablecer mi comunicación con los lectores del país que, durante tantos años en La Noche y algunos meses en el Diario de Pontevedra, me fueron seguramente fieles. A fuerza de ocupar espacio en estas páginas, con amplios reportajes e interesantes artículos y con la publicidad, que desbordó todo lo previsto, se fue estrechando mi terreno hasta quedar reducido a esta mínima expresión.

Carezco hoy de sitio, por tanto, para responder a las cartas que en estos años de silencio hubieran debido amontonarse sobre mi mesa nómada. No las recibí, esta es la verdad, porque mis corresponsales, escarmentados por no tener jamás contestación mía, dejaron de escribirme. Pero cabe recibir también mensajes telepáticos, y de estos cada día recibo montañas. A pesar de que muchos de mis mejores amigos han desaparecido para siempre -de los catorce de Osebe que éramos ya solo quedamos diez- todavía quedan por ahí muchas personas adultas que antes fueron promesas jóvenes de la generación de La Noche, con las cuales establezco mentalmente comunicación a distancia... sin gastar en sellos.

Ahora, con CHAN se abre una nueva posibilidad de relación epistolar. Yo antes podía permitirme el lujo - o la grosería - de no responder a las cartas, porque solía contestar cumplida y públicamente con los "Anacos". Muchos de estos no fueron más que la reproducción de alguna de aquellas cartas, con acotaciones y glosas mías. Como desde hoy vuelvo a dirigir una publicación periódica, al solo anuncio de ello muchos de mis antiguos corresponsales han vuelto a escribirme, y también otros totalmente nuevos. Espero, claro está, que la correspondencia aumente una vez que hayan leído esta Revista de los Gallegos ... para ponerme verde seguramente: verde como la esquina verde.

Con el fin de dar cauce a esos mensajes -en que saldrán a relucir tantos asuntos que intrigan o apasionan a los gallegos-, crearemos aquí desde el segundo número la sección de "Cartas a Borobó", a las que responderé en la medida de lo posible. Ya tenemos prevista una página para ellas.

Habrá sitio también para los artículos, compuestos ya, cuya publicación hubo de aplazarse por no haber sido posible ampliar más el número de pliegos de nuestra revista. Pido perdón por ello a sus autores, a quienes molesté en vano antes de tiempo.

Borobó

CHAN, la Revista de los Gallegos, 22 de febreiro 1969

DANIEL

En Rianxo le llamaban Daniel. Fuera de Rianxo le daban otro nombre y unos apellidos famosos; famosos hasta en Shanghai. Pero en Rianxo era Daniel solamente, porque allí le conocían todos desde que nació, y todos sabían de qué familia era sin necesidad de apellidos. Al aun de aquel segundo apellido, tan famoso en Madrid, en Buenos Aires, en Shanghai...

En Rianxo vivían las hermanas, siempre pensando en Daniel, siempre rezando por Daniel. ¡Tan sdo y enfermo aún en Buenos Aires! Desde la mañana a la noche, desde la masa del alba hasta después del Rosario, apenas les quedaba tiempo a las hermanas para sus quehaceres, porque eran interrumpidas, interrogadas a cada momento, a cada instante...

—¿Sabedes algo de Daniel?

—¿Escribeu Daniel?

—¿Vay millor Daniel?

Y ellas decían que sí, que iba mejor Daniel, porque Daniel las enseñaba piadosamente, mandándoles decir por cuanto mariner o de Rianxo tocaba en Buenos Aires "que non morrería alá". Vendría en cuanto le operasen. Estaba dispuesto un avión, iletrado por media docena de amigos riquísimos, para llevarle a operar a Nueva York. Los cirujanos yanquies, escribía Daniel, tienen las manos de don Angel Baltar, y una técnica y un instrumental prodigiosos. Seguro que le curarían, y en el mismo avión vendría a Rianxo, para la Guadalupe...

Cuando se aproximaba septiembre una nueva carta rectificaba a la ilusión. Para esta fiesta de la Virgen de la Guadalupe aun no lo habrían operado, pero para la próxima Guadalupe ya estaría allí, dispuesto a ver bailar la danza de las espadas que inventó el boticario nuevo.

Los veraneantes—también los veraneantes, como la gente de mar, preguntaban por Daniel—se despedían de las hermanas, asegurándoles que en el estío próximo no dejarían de acudir a Rianxo, para saber de sus labios cómo le había ido en la emigración. Y los veraneantes volvían muy satisfechos a sus ciudades, porque ya pertenecían a esa especial categoría de gallegos que preguntaron por Daniel a sus hermanas.

Estuvimos en Rianxo alguna vez durante estos últimos años. Nos dijeron: "En esa casa viven las hermanas de Castelao." Vacilamos, pero pasamos de largo, sin ir a preguntarles por Daniel. No tuvimos corazón para oír las cosas que nos contarían—¿por qué no habíamos de contarlo?—que viéramos por última vez a Daniel sentado ante un velador de un café de la Gran Vía, entre un ambiente de cañonazos, que todavía ahogaban las gaitas de Soutelo. Era para perder la cabeza —los acontecimientos mareaban, como si formasen parte de una novela de Kafka—tropezar de pronto, allí, en la terraza del "María Cristina", a Daniel, el de Rianxo, rodeado de soldados que ruidosamente escuchaban a los galiteros de Soutelo tocar sus m'ñelas. Los galiteros volvían de Barcelona y buscaban el amparo de Daniel.

BOROBÓ

LA NOCHE

SUPLEMENTO DEL SABADO

Precio: 50 cts.

Año XXX - Número 1

Sábado, 15 de octubre de 1949

Adm. y Tall. en Santiago, Pragaire, 29

En este año hace ciento, que nació Valentín Lamas Carvajal. Fue, exactamente, el día primero de noviembre de 1949, cuando vino al mundo el poeta, en la bella ciudad de Orense. Se trata de una figura de indudable relieve literario. Muchos consideran a Lamas como a uno de los más destacados poetas gallegos de su tiempo y el más grande por origen gallego en el siglo XIX.

La obra toda del literato orensano, encierra una jugosa lección. En el momento en que un verdadero escritor puede decir todo lo que quiere, ya no dice más de lo que debe; lo que debe desde el punto de vista del arte. Este es el caso que refleja la personalidad del poeta orensano.

Fué Lamas Carvajal, un hombre de su tierra y de su época, un alma noble, y por tanto, melancólica. Sabía cuáles cosas era inútil pedirle a la vida, y que, sin embargo, hay que considerar como ciertas, existentes, para que no sólo el tinglado social, sino también el tinglado moral no se hundan. El escritor aguija, muchas veces el filo aguija de la ironía. Pero, en esta ironía hay quizá, menos acritud que resignación.

En Lamas se da una irresistible vocación de poeta; mas, coincidente con ella, brilla la intensa inclinación del buen prosista. Su acento más personal lo hallamos, incluso, en la obra poética. Ahí tenemos las "Cartas os gallegos". Cada una de las cartas que forman este conjunto, es una delicia. La sobriedad, el pensamiento, ese tono inconfundible suyo, palpitan en estas páginas ejemplares, con rasgos de singularidad.

Cuando el realista admirable de "O Catecismo do labrego" se retira a su almar, escribe verdades de profundo sentido, cuando sueña —aunque no sea ciertamente un imaginativo—, escribe poemas de goros contenido lírico. Siempre, a través de una producción varia, inconstante, nos ofrece la viva presencia del país que ama con esfuerzo creador.

Estamos hoy, ante la figura de Lamas, y ante su obra. Ahora, las corrientes literarias que alteraron el siglo pasado y los comienzos del presente, se han confundido en un conjunto promiscuo, y, generalmente, gris. Frente a tal realidad, los escritores muy definidos como Lamas Carvajal, parecen adquirir un valor nuevo. Son como esos objetos, a los que estamos viendo todos los días, y que en un momento cualquiera en que reposamos en ellos nuestra emoción, surgen de improviso, como relucientes y nuevas cosas.

O poema do amor lonxano de Xofre Rudel

Traduzón e nota de Alvaro Cunqueiro

Xifre Rudel, príncipe de B'ye foi un b'n cabaleiro. Namorouse, sin tela ollada nunca, de Melisenda, condessa de Tripoli polo ben que dela lle dixeron uns pelerinhos que viñan da Antioquia. Fixolle moitas cantigas ricas de sôn e probes de verbas. E coa arela de vela, cruzouse e pasou a mar. Adoeceu na nao cando se chegaba a Tripoli, e levárono a terra, como morto. Avisaron a condessa. E a doce señora chegouse ao leito de Rudel e tomouno nos seus brazos. E llorou e b'beu o oio, e cheiro na fala e puxo a louvar a deus pola graza que si que louvou a Deus, morréu. A condessa mandouno enterrar entre os esgrevios señores do Temple. E o mesmo día metéuse m'uxa por dor da morte de tar namorado calaleiro. (Asígun a biografía dos trovadores provençais. Anónimo do século XIII).

Cando os días son longos en maie góstame o canto dos paxaros lonxanos.

E cando para de escoitálos f'imbrome dun amor lonxano.

Eú vou entón pensatire, ca lado e coa testa baixa. Eo cantar dos paxaros f'a l'rol do pino pránteme tanto coma o inverno xado.

Teño, certamente, por verdadeira El Señor por qué eu vesél algún día o meu amor lonxano.

Aí, v'ala eu pelerinho al lonxe, pra que a miña escribaña f'a meu l'ordon seña cortemprados p'os seus ollos.

Què lediza me virá cando eu lle p'da de hospedar, p'oa amor de Deus, o viaxeiro que vén de lonxe!

Aí, as doces entrevistas cando o amante lonxano esté tan pretiño que poida gozar das belas e gar-mosas parafadas! E iste e ledo eu separareime dela, si algunha vez o sexo, iste amor lonxano.

Pro non sei cando a verél, porque os nosos países están moi arreñados. E hai d-aquí a acola demasiados camiños e pasos.

Què seña están como queira Deus!

Nunca de amor gozareí se non gozo d-iste amor lonxano pois mellor máis sobre non chezo nin mellor no de preto nin de E tan pura e perfeita, que por ela quixera ir cautiro a lá embolxo, en terra de muros.

Que Deus que criou todo o que val e vén, concédame iste amor lonxano en tal lugar, que a máis probe casa me pareza un pazo!

Pro si isto que quero me é negado, porque o meu padriño filló-me d-iste sino que amase non fose amado...

Pro si isto que quero me é regado... aí, maldito seña en-ñon aquí padriño de meu que me filló d-iste sino que amase e non fose amado.

LA NOCHE, supersónica

Axel Kovo, no la cierto afán de detraer, suele repetir, muy satisfecho de su ironía, que "LA NOCHE de pasado mañana, sea anteayer". Tan hiperbólica celeridad, aun no ha sido del todo conseguida, pero andamos cerca de obtenerla. Nuestra rotativa se adelanta cotidianamente a la urgencia, le come el terreno a la prisa, para que LA NOCHE llegue a los rincones más apartados de Galicia, antes de que la noche —la cronológica de siempre— cierre.

Aun los acontecimientos están sucediendo y ya nuestras máquinas componen la correspondiente información. Tiene este periodismo tanto de augurio como de crónica.

La hipótesis demoníaca de don Axel, ojalá pudiésemos superarla todavía, con el fin de que cada anochecer, recibiesen los gallegos de más allá de Quereño, y de la otra ribera del Mar, sendos ejemplares de LA NOCHE del día. Sin embargo, no nos queda otro remedio que reconocer la imbatibilidad de la marca señalada por el ex-conde de Grovas. Diariamente nos intentaremos, desde luego, superarla; mas, de sábado a sábado, de semana en semana, pretendemos entrar en contacto, espiritual y material, con los paisanos dispersos en mil horribles colonias. Sin quedar nunca atrasados, recelando al tiempo aunque haya que recurrir a procedimientos supersónicos.

ERRODO

GUIÓN

LA NOCHE quiere hacer de este Suplemento que hoy lanza a los cuatro vientos de Galicia, una grata —una entrañable— promesa. Hacía falta en nuestra tierra, en este occidental rincón de la vieja Europa, un documento vivo, tan fugaz, si se quiere, como el tránsito de los días, pero tan hondamente perenne como la misma pervivencia del tiempo que acusa la presencia, la inquietud y el asombro de vivir de las gentes pobladoras de este Noroeste de las Españas, de este Finisterre del mundo.

Y aquella falta es lo que quisieramos, primordialmente, hacer notar, ensayando, al mismo tiempo, su perentorio remedio. Acusar la existencia de una sensibilidad genuina, en su variedad, en su universalidad fecunda en su vocación señeramente humana, y con impaciente apremio, plantear los problemas básicos en que tal existencia descansa.

Quizá el verdadero objetivo, sea descubrirnos a nosotros mismos, descubriendo a Galicia, para restituirle así una imagen más auténtica y cabal del mundo próximo —de este insoslayable concierto peninsular— y de nuestra radical significación dentro de la universal misión en que, solidariamente, compartimos los diarios esfuerzos.

Pero la finalidad inmediata que apuntan estas páginas, es más concreta: pretenden sacudir la frida del cotidiano moverse de nuestros pueblos de sus hombres y de sus actividades, para desprenderle el fruto logrado; ordenando simplemente todo ello, a aquel objetivo más alto. Descubrimiento del propio país de sus cualidades ostensibles o recónditas, índice de preocupaciones vitales y económicas, guión de los valores del espíritu.

Tales estas motivaciones, incondicionadas, invitando a la colaboración de todos, hacia la adquisición sólida y definitiva, de una unanimidad de carácter: de una compenetración de un equipo de conscientes gallegos, que al andar por casa, o aventurarse por otras tierras sepan sentirse tan sencillamente hijos de su patria, como pródigos ciudadanos del mundo.

CONSELLO
DA CULTURA
GALEGA

Homenaxe a Raimundo García Domínguez, *Borobó*
publicacións dixitais